

המרכז לחקר האשה בהלכה

ללמוד וללמד

חוברות עיון בנושא מעמד האשה בהלכה

מספר 4

הסכמי קדם-נישואין כפתרון לבעיית העגונות בימינו

הרב דיאנה וילה והרב מוניק זיסקינד גולדברג

מכון שכטר למדעי היהדות

ירושלים

שבט תשס"ז – פברואר 2007

המרכז לחקר האשה בהלכה

צוות המרכז

הרב פרופ' דוד גולינקין, מנהל ועורך
הרב ישראל ורמן, יועץ לענייני הלכה
הרב מוניק זיסקינד גולדברג, חוקרת
הרב דיאנה וילה, חוקרת

הוועדה המייעצת

ד"ר סוזן ארונוב, ארה"ב
פרופ' משה בנוביץ, ישראל
ד"ר רות הלפרין-קדרי, ישראל
הרב שמואל לואיס, ישראל
עו"ד רבקה מקייס, ישראל
פרופ' ארווין קוטלר, קנדה
פרופ' מיכאל קורינלדי, ישראל
הרב פרופ' מאיר רבינוביץ, ארה"ב
הרב ד"ר עינת רמון, ישראל
הרב פרופ' עמנואל רקמן, ישראל וארה"ב
פרופ' אליס שלוי, ישראל
עו"ד ד"ר שרון שנהב, ישראל

מכון שכטר למדעי היהדות מודה לקרן דורות ולקרן משפחת נש עבור
תמיכתם הכספית במרכז לחקר האשה בהלכה.

תשס"ז – 2007

כל הזכויות שמורות
למכון שכטר למדעי היהדות
ת"ד 16080, ירושלים 91160
טלפון: 02-6790755
פקס: 02-6790840

דואר אלקטרוני: schechter@schechter.ac.il
אתר אינטרנט: www.schechter.ac.il

נדפס בישראל

מסת"ב 965-7105-42-0

סידור ועימוד: לשון למודים בע"מ, ירושלים

תוכן העניינים

ה	הקדמה
ז	מבוא
ז	I. הנישואין והגירושין בהלכה
ז	1. נישואין
ח	א. קידושין
ט	ב. נישואין
ט	ג. הכתובה
י	ד. הטקס של חופה וקידושין
י	2. גירושין
יא	א. במקרא
יא	ב. במשנה
יא	ג. גט מעושה
יב	ד. עילות לכפיית גט כדין
יג	II. בעיית העגונות במדינת ישראל
טז	III. הסכמי קדם-נישואין
יז	1. ניסוח ההסכם
יז	א. בעיית ה"אסמכתא"
יט	ב. בעיית הגט המעושה
כ	ג. בעיית יעילות ההסכם
כ	2. הסכמי בורות

3. הסכמי ממון

כא

כא א. העקרונות ההלכתיים עליהם מבוססים הסכמי הממון

כג ב. ניתוח והסבר של הסכם קדם-נישואין

כה

סיכום

כז

ספרות

כח

אישים

כט

מושגים

לא

נספח 1: רשימת הארגונים השייכים ל"עיקר"

לד

נספח 2: הסכם קדם-נישואין לכבוד הדדי

הקדמה

מכון שכטר למדעי היהדות

מכון שכטר למדעי היהדות הוא אחד מהמוסדות האקדמיים המובילים במדעי היהדות במדינת ישראל. הגישה האקדמית הייחודית בשכטר משלבת דרכי לימוד מסורתיות עם גישות מחקר מודרניות. לצד הדיון ההיסטורי והטקסטואלי במקורות היהדות מתנהל שיח תרבותי ואקטואלי, המתמודד עם הדילמות המוסריות-חברתיות של החברה הישראלית בימינו. מכון שכטר מציע לימודים לקראת תואר שני רב-תחומי במדעי היהדות בתחומים קלאסיים כגון מקרא, מחשבת ישראל ותולדות עם ישראל ליד תחומים חדשניים, הבוחנים את שאלת המגדר, החינוך, הקהילה והאומנות בהיבט יהודי.

במכון לומדים תלמידים מכל רחבי הארץ המייצגים קשת רחבה של דעות ותפיסות עולם בחברה הישראלית, והנהנים מאווירת לימודים חמה, פתוחה ופלורליסטית.

בתחום המחקר היישומי, המכון מנהל את המכון לחקר ההלכה ויישומה, המרכז לאומנות יהודית, והמרכז לחקר האשה בהלכה.

המרכז לחקר האשה בהלכה

"המרכז לחקר האשה בהלכה" שליד מכון שכטר למדעי היהדות, נוסד בשנת תש"ס בעזרת מענק מקרן פורד, על מנת לחקור את מעמד האשה בבית הכנסת, ועל מנת למצוא פתרונות לבעיית העגונות של ימינו המחכות שנים לקבל גט פיטורין כתוצאה מסרבנות או סחטנות מצד בעליהן. העניין הראשון מטופל בספרי "מעמד האשה בהלכה: שאלות ותשובות" שיצא לאור בשנת תשס"א. העניין השני מטופל בשתי דרכים – בספר "זעקת דלות: פתרונות הלכתיים לבעיית העגונות בזמננו" שיצא לאור בשנת תשס"ו, ובכתב עת "זעקת דלות" שבדק מקרים ספציפיים של עגונות שחיכו שנים לישועה מבתי דין רבניים ללא הועיל. הסדרה "ללמוד וללמד" המונחת לפניכם עוסקת בשני העניינים גם יחד.

סדרת "ללמוד וללמד"

שלוש החוברות הראשונות של הסדרה הוקדשו למעמד האשה בבית הכנסת. חוברות אלו התבססו על ספרי הני"ל "מעמד האשה בהלכה: שאלות ותשובות", אבל נועדו לציבור הרחב ולכן שוכתבו על מנת שכל קורא יוכל להבין את הדברים אפילו אם אין לו רקע בתלמוד ובהלכה. חוברת רביעית זו עוסקת בהסכמי קדם-נישואין כפתרון לבעיית העגונות. החוברת מבוססת על הפרק על אותו נושא בספר הני"ל "זעקת דלות: פתרונות הלכתיים לבעיית העגונות בזמננו". לאחר דיון משותף של הרב ישראל ורמן,

הרב דיאנה וילה והרב מוניק זיסקינד גולדברג, הרב דיאנה וילה כתבה פרקים I-II, והרב מוניק זיסקינד גולדברג כתבה את פרק III ואת הסיכום. כמו בחוברות הקודמות, הכותבות השתדלו שהדברים יהיו כתובים בשפה ברורה ופשוטה השווה לכל נפש. על מנת להקל על הקוראים נוספו מדור של "אישים" ומדור של "מושגים". אנו תקווה שיגדל מספר הרבנים והזוגות שישתכנעו בנחיצות חתימה על הסכם קדם-נישואין לפני כל חתונה, ובכך תלך ותקטין בעיית העגונות בזמננו.

החוברות בסדרה זו מתפרסמות בחמש שפות – עברית, אנגלית, רוסית, ספרדית וצרפתית – על מנת להגיע לכמה שיותר קוראים בארץ ובח"ל.

יהי רצון שחוברות אלו תעודדנה את הציבור היהודי ללמוד וללמד על מעמד האשה בהלכה, ושאותו לימוד גם יביא לידי מעשה.

הרב פרופ' דוד גולינקין
מכון שכטר למדעי היהדות
ירושלים עיר הקודש
שבט תשס"ז

מבוא**

בהלכות קידושין וגירושין, קיים אי-שוויון בין מעמדו של הגבר לבין מעמדה של האשה. לפי ההלכה, הבעל הוא זה שמגרש, והוא זה שצריך לתת את הגט מרצונו החופשי, ואילו האשה אינה יכולה לגרש את הבעל. מסיבה זו, האשה תלויה לגמרי ברצונו של הגבר כדי להשתחרר מנישואין שעלו על שרטון. בימינו אנו עדים לתופעה של בעלים המנצלים את הכוח שניתן להם על פי ההלכה, ומשתמשים בגט כאמצעי סחיטה כלפי נשותיהם. התוצאה מעובדה זו היא שישנן כיום בישראל ובעולם אלפי נשים, שלמרות שהן נפרדו מבעליהן, אינן חופשיות להינשא שוב, כי בעליהן מסרבים לגרשן. נשים אלו נקראות "עגונות*" או "מסורבות גט".¹

על מנת להבין את היסוד ההלכתי של בעיית העגונות, נלמד בחוברת זו את המקורות העיקריים של הלכות קידושין וגירושין. לאחר מכן נסביר את בעיית העגונות במדינת ישראל ונצביע על השימוש בהסכם קדם-נישואין כפתרון מונע לבעיה. גם נסביר את הבסיס ההלכתי של הסכם קדם-נישואין ואיך פועל הסכם כזה. ולבסוף נציע דוגמא של הסכם קדם-נישואין העונה על הדרישות ההלכתיות והמועיל למניעת עיגון.

I. הנישואין והגירושין בהלכה

1) נישואין

לפי ההלכה הנישואין מורכבים משני שלבים. הראשון נקרא קידושין והשני נישואין. בתקופת התלמוד, הקידושין והנישואין היו שני טקסים נפרדים. בשלב ראשון, האיש קידש את האשה, ומאותו רגע האשה היתה אשת איש הזקוקה לגט. רק לאחר כשנה² האשה היתה נכנסת לבית בעלה ונקראת נשואה. עם הזמן שני הטקסים נעשו באותו מעמד הנקרא חופה וקידושין. מעדויות בספרות הראשונים*, אפשר ללמוד שבמאה השתיים-עשרה, הטקסים כבר התקיימו יחד.³

** בסוף החוברת ימצא הקורא מדור "אישים" ומדור "מושגים". כוכבית * לאחר מילה מפנה למדור המושגים; • מפנה למדור האישים. רשימת הקיצורים הביבליוגרפיים מופיעה בסוף החוברת.

- 1 ראו להלן, פרק II לסטטיסטיקה ולהסבר המונחים.
- 2 ראו משנה כתובות ה': ב'; בבלי כתובות נ"ז ע"א; פריימן, סדר קידושין, עמ' י'; שרשבסקי, דיני משפחה, עמ' 33.
- 3 ראו פריימן, סדר קידושין, עמ' כ"ט-ל'.

א) קידושין

על פי המקורות, מעשה הקידושין הוא מעשה קניין לכל דבר. שנינו במשנה קידושין א':
 א' "האשה נקנית בשלוש דרכים, וקונה את עצמה בשתי דרכים. נקנית בכסף, בשטר
 ובביאה". משנה זו נשנית בפרק העוסק גם בקניינים אחרים, כגון קניין עבד עברי, קניין
 עבד כנעני, וקניין נכסים. וכך כותב הרמב"ם* (הלכות אישות א': א'):

כיון שניתנה תורה נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לישא אשה יקנה אותה
 תחילה בפני עדים ואחר כך תהיה לו לאשה שנאמר "כי יקח איש אשה ובא
 אליה" (דברים כ"ד: א').

את האופן הקנייני של הקידושין למדו חז"ל מהחלק הראשון של הפסוק הנ"ל: "כי
 יקח איש אשה ובעלה וקהא אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר וכתב לה
 ספר פרישת ונתן בגדה ושלחה מבתו". וכך כתוב במדרש בבבלי קידושין ב' ע"א:

גמר [למד] קיחה קיחה משדה עפרון, כתיב הכא [כתוב כאן]: "כי יקח איש
 אשה" (דברים כ"ד: א'), וכתבי התם [וכתוב שם]: "נתתי כסף השדה קח ממני"
 (בראשית כ"ג: י"ג), וקיחה איקרי [נקרא] קנין, דכתיב [שכתוב]: "השדה אשר
 קנה אברהם" (בראשית כ"ה: י').

כלומר, זיהוי הלשונות "יקח" ו"קח" בין הפסוק המדבר על לקיחת אשה על ידי איש
 לבין הפסוק המדבר על קניית שדה עפרון על ידי אברהם אבינו מאפשר לחכמים לדרוש
 על ידי גזרה שווה*. כפי שהפועל "קח" בהקשר לשדה עפרון משמעותו קניין השדה
 תמורת כסף, כך גם בעניין קיחת אשה על ידי גבר, המלה "יקח" משמעותה שהבעל
 קונה את האשה בכסף.

כפי שראינו לעיל, המשנה מזכירה שלוש דרכי קניין. חכמי התלמוד כבר העדיפו קידושי
 כסף על דרכי הקניין האחרות. ובמיוחד התנגדו חז"ל לקידושי ביאה (ראו יבמות נ"ב
 ע"א). עם הזמן, גם הקניין בשטר הפסיק להיות מקובל. בימינו האשה נקנית בכסף
 בלבד.

טקס הקידושין נעשה בפני שני עדים.⁴ וכך מתואר הטקס בשולחן ערוך (אבן העזר כ"ז:
 א'):

בכסף כיצד? נותן לה בפני שנים או פרוטה* או שווה פרוטה, ואומר לה: "הרי
 את מקודשת לי בזה". הגה [של הרמ"א]: "ויש אומרים שיש לומר לה: "כדת
 משה וישראל". וכן נוהגין לקדש בטבעת.

4 בימינו, היות והקידושין והנישואין נעשים באותו מעמד, הבעל מקדש את האשה תחת החופה.

בקניין בכסף הגבר נותן לאשה כסף או שווה כסף כגון טבעת. בעת שהוא שם את הטבעת על אצבע האשה, הגבר אומר לה "הרי את מקודשת לי בטבעת זו" שמשמעו שהוא לוקח אותה לאשה. בימינו, נוהגים בכל קהילות ישראל להוסיף גם את המילים "כדת משה וישראל" על פי הרמ"א⁵.

יש לציין שלמרות שהאיש הוא הקונה, קניין זה דורש את הסכמת האשה וכך נאמר בתוספתא יבמות ב': א' (מהדורת ליברמן, עמ' 5): "הקדושין אינן קונין באשה אלא מדעת שניהם".

ב) נישואין

בתקופת התלמוד, כאשר טקסי הקידושין והנישואין היו נפרדים, האשה נכנסה לבית בעלה רק לאחר כשנה ואז נקראה נשואה (ראו למשל, משנה כתובות ה': ב'). בימינו, היות והנישואין נעשים יחד עם הקידושין, כאשר בני הזוג נכנסים מתחת לחופה, הושלם התהליך ובני הזוג מותרים אחד לשני בחיי אישות. וכך כותב הרמב"ם (הלכות אישות י': ב'): "כיון שנכנסה הארוסה לחופה הרי זו מותרת לו לבא עליה בכל עת שירצה והרי היא אשתו גמורה לכל דבר, ומשתיכנס לחופה נקראת נשואה".

ג) הכתובה

הכתובה היא חוזה שתיקנו חכמים כדי להגן על האשה במקרה של פירוק הנישואין. חוזה זה מטיל על הבעל מחויבות כספית כלפי האשה, כדי שהיא לא תישאר בלא כלום אם הוא ימות או יגרש אותה. אכן, כסף הכתובה בסך מאתיים זוז*, היה סכום כסף השווה למשכורת שנתית ממוצעת.⁵ בכך בקשו חכמים להבטיח שהבעל לא יתייחס בקלות למעשה הגירושין ושעליו יהיה תמיד להביא בחשבון שהוא מתחייב לשלם לאשה סכום כסף משמעותי בפירוק נישואיהם. וכך כתוב בתלמוד (יבמות פ"ט ע"א): "מאי טעמא תיקנו לה רבנן כתובה? [מהי הסיבה שבגללה חכמינו תיקנו כתובה לאשה]? "כדי שלא תהא קלה להוציאה".⁶

צריך לציין שבכתובה הבעל גם מתחייב לפרנס את האשה, ולדאוג לצרכיה בזמן הנישואין.⁷

על החשיבות של הכתובה ניתן ללמוד מכך שהחכמים קבעו שאסור על בעל ואשה לחיות ביחד אם אין להם כתובה. וכך כתוב בבבא קמא פ"ט ע"ב, בשמו של רבי מאיר:

5 וכך למשל בפירושו של ר' עובדיה מברטנורא* על משנה פאה ח': ח': "מאתים זוז – קים להו לרבנן [קיים להם לחכמים] שאלו מספיקים לשנה אחת לכסות ולמזונות". ראו גם פני משה לירושלמי פאה ח': ז'.

6 ראו גם רמב"ם, אישות י': ז'.

7 כגון פרנסה, רפואה, יחסי אישות וכדומה. עיין משנה כתובות, פרק ד'.

"אסור לאדם שישהא את [יגור עם] אשתו אפילו שעה אחת בלא כתובה. וטעמא מאי [ומה הטעם לכך]? כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה".⁸

ד) הטקס של חופה וקידושין

כאמור, בימינו שני הטקסים מתקיימים אחד לאחר השני במעמד שנקרא "חופה וקידושין". להלן שלבי הטקס שמתקיים כולו מתחת לחופה:⁹

- כניסה לחופה;¹⁰

- ברכות האירוסין (קידושין) על כוס יין;

- מעשה הקניין: החתן נותן את הטבעת (כסף הקידושין) לכלה בפני שני עדים ואומר את המשפט "הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל";

- קריאת הכתובה;¹¹

- ברכת חתנים ("שבע הברכות") על כוס יין שני, בנוכחות עשרה.¹²

- שבירת כלי זכוכית על ידי החתן, זכר לחורבן בית המקדש.

ברכת חתנים היא המעמד היחיד בטקס שנכלל בין "הדברים שבקדושה"¹³, ועל כן דורש נוכחות של עשרה. בכל זאת, נהוג שהטקס כולו ייעשה במניין של עשרה ובנוכחות של רב/ה מסדרת/ת קידושין, שתפקידו/ה הוא לוודא שהדברים נעשים כהלכה.

2) גירושין

המקרא כבר הצביע על אפשרות של גירושין בנסיבות מסוימות. חז"ל ראו בנישואין את המסגרת המשפחתית האידיאלית ואילו הגירושין, שהם דבר מצער, מוצדקים רק במקרים שאין בהם ברירה.¹⁴

8 אבל צריך להדגיש שעל פי המשנה בכתובות ד': ז', אפילו אם הבעל לא כתב את חובותיו בכתובה, הוא בכל זאת חייב לשלם לאשה.

9 ראו גולינקין, פרק ז', עמ' 147-157; פוקס-לוין, עמ' 93-98.

10 יש פוסקים הטוענים שעל הזוג להיכנס לחדר "ייחוד" לאחר החופה כדי שהנישואין יכנסו לתוקף, ויש כאלה הטוענים שהכניסה תחת החופה היא שנותנת תוקף לנישואין. ראו שולחן ערוך, אבן העזר נ"ה: א' ובהגהת הרמ"א שם.

11 הכתובה נקראת בקול רם על מנת להפריד בין טקס הקידושין וטקס הנישואין. ראו גולינקין, עמ' 147.

12 לפי המשנה (מגילה ד': ג'; בבלי מגילה כ"ג: ב') "אין אומרים... ברכת חתנים... פחות מעשרה", וכך נפסק להלכה (משנה תורה, הלכות אישות י': ה'; שולחן ערוך, אבן העזר ס"ב: ד'). לפרטים על עניין זה, ראו גולינקין, עמ' 148-149.

13 ליותר פרטים על "דברים שבקדושה", ראו ללמוד וללמד 3.

14 גיטין צ' ע"ב: "דאמר רבי אלעזר: כל המגרש אשתו ראשונה – אפילו מזבח מוריד עליו דמעות".

א) במקרא

הפסוק מספר דברים שהזכרנו לעיל מתייחס גם לפירוק הנישואין. שם כתוב (דברים כ"ד: א'): "כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָעֵלָה וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו כִּי מָצָא בָּהּ עֲרֹת דָּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר פְּרִיטָת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשָׁלַחָהּ מִבֵּיתוֹ". לפי פסוק זה, יש מקרים בהם הבעל יכול לגרש את אשתו: מדובר במקרים בהם הוא מצא בה פגם.¹⁵

ב) במשנה

המשנה שהבאנו לעיל בעניין הקידושין, מזכירה את הגירושין, וכך שנינו (משנה קידושין א': א'): "האשה נקנית בשלוש דרכים וקונה את עצמה בשתי דרכים... וקונה את עצמה בגט ובמיתת הבעל".

כפי שראינו למעלה, בן הזוג הפעיל בקידושין הוא הבעל, וכך גם במקרה של גירושין. זאת ועוד, הגירושין יוצאים לפועל אך ורק אם הבעל ירצה בכך. כדברי המשנה (יבמות י"ד: א'): "אינו דומה האיש המגרש לאשה המתגרשת, שהאשה יוצאה לרצונה ושלא לרצונה, והאיש אינו מוציא אלא לרצונו". רק בימי הביניים תיקן רבנו גרשום מאור הגולה* שהאשה צריכה לקבל את הגט מרצונה החופשי, אך בכל מקרה הבעל הוא זה שמגרש.¹⁶

ג) גט מעושה¹⁷

כאמור, האיש מגרש את אשתו רק מרצונו. אם אילצו את הבעל לתת גט לאשתו, נגד רצונו החופשי, הגט נקרא "גט מעושה" והוא פסול. לפי המשנה אם בית הדין מחליט שיש להכריח את הבעל לגרש, הגט תקף. וכך שנינו בגיטין ט': ח': "גט מעושה בישראל כשר".

הגמרא מסייגת את דברי המשנה – לבית הדין אין סמכות להכריח את הבעל לגרש בכל מקרה. כך נאמר בגיטין פ"ח ע"ב: "אמר רב נחמן אמר שמואל: **גט המעושה בישראל, כדין – כשר**, שלא כדין – פסול ופוסל". כלומר, רק במקרים שעליהם

15 המשנה (גיטין ט': י') מסבירה: "בית שמאי אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה דבר ערוה שנאמר 'כי מצא בה ערות דבר' ובית הלל אומרים אפילו הקדיחה תבשילו שנאמר 'כי מצא בה ערות דבר'. רבי עקיבא אומר אפילו מצא אחרת נאה הימנה שנאמר 'והיה אם לא תמצא חן בעיניו'". כלומר, יש סיבות שנתפסות כמצדיקות גירושין; לפי הפרשנות המצמצמת מדובר רק בענייני עריות ולפי הפרשנות הרחבה, גם כשאין התאמה בנושאים אחרים.

16 שולחן ערוך, אבן העזר קי"ט: ו': "רבינו גרשום החריס שלא לגרש אשה שלא מדעתה... ואפילו אם רוצה ליתן לה הכתובה, אין לגרשה בזמן הזה שלא מדעתה".

17 המילה מעושה היא מלשון עישוי ופירושה: לחץ, כפייה. לניתוח מפורט של הנושא, ראו "זעקת דלות" 2 וזעקת דלות, פתרונות, פרק ז', עמ' 259-306.

מוסכם שניתן להפעיל לחץ על הגבר, נחשב העישוי "כדין", והגט ייחשב לכשר. בכל מקרה אחר, הגט ייחשב ל"מעושה שלא כדין", הוא פסול והאשה נשארה אשת איש.

ד) עילות לכפיית גט כדין

בתלמוד* אנחנו מוצאים סיבות שונות לכפיית גט. המשנה* מביאה רשימה של מומים ומקצועות שגורמים לריחות רעים המקשים על החיים בצוותא. אם האשה טוענת שהיא אינה יכולה לסבול את המומים האלה, כופים את הבעל לתת לה גט, אפילו אם המומים האלה היו קיימים לפני הנישואין. וכך שנינו במשנה כתובות ז': טי-י" (דף ע"ז ע"א-ע"ב בגמרא):

האיש שנולדו בו מומין אין כופין אותו להוציא... ואלו שכופין אותן להוציא: מוכה שחין ובעל פוליפוס והמקמץ והמצרף נחושת והבורסי, בין שהיו בס עד שלא נישאו [לפני שהתחתנו] ובין משנישאו [אחרי שהתחתנו] נולדו.¹⁸

יש כמה עילות נוספות, שבגללן מוסכם על חלק גדול מהפוסקים שניתן לכפות על הבעל לתת גט לאשתו:¹⁹

א. הבעל אינו רוצה לפרנס את אשתו. לפי רוב הפוסקים במקרה זה כופים על הבעל לפרנס אותה ואם הוא אינו עושה זאת, כופים אותו לתת לה גט.²⁰

ב. האשה טוענת שבעלה מאוס עליה, והיא אינה מסוגלת לחיות איתו. רוב הפוסקים אינם מוכנים לכפות על הבעל לגרש. אבל, אם הטענות של האשה מבוססות על עובדות ולא רק על רגש סובייקטיבי (המינוח אצל הפוסקים הוא "מאיס עלי באמתלא מבוררת"),²¹ חלק מהפוסקים התחשבו בדבר בתהליך הפסיקה.

ג. הבעל מתנהג באלימות כלפי אשתו. חלק גדול מהפוסקים (החל מהמאה השלוש-עשרה) מוכן לכפות גט כשהבעל אליס, משום שהדבר יכול להיות כרוך בסכנת נפשות.²²

יש פוסקים הטוענים שאין להרחיב את העילות לכפיית גט מעבר לאלו המופיעות במקורות. לעומת זאת, יש פוסקים אחרים הטוענים שעל פי ההיגיון ההלכתי הפנימי, ניתן להוסיף עילות לכפיית גט.

18 "בעל פוליפוס" פירושו ביוונית מי שגדלה יתרת בשר באפו, אבל בגמרא פירושו (כתובות ע"ז ע"א) שיש לו "ריח הפה". "מקמץ" פירושו המקבץ צואת כלבים לעיבוד עורות. ה"מצרף נחושת" הוא הצורף נחושת או המתוך נחושת. ה"בורסי" הוא המעבד עורות. בעלי המקצועות האלה סופגים את הריחות הרעים של עבודתם וקשה לחיות איתם.

19 ליתר פרטים, ראו זעקת דלות, פתרונות, עמ' 265-300.

20 כתובות ע"ז ע"א.

21 ראו שולחן ערוך אבן העזר ע"ז: ג' בהגהות הרמ"א.

22 ליותר פרטים ראו זעקת דלות 2 וזעקת דלות, פתרונות, פרק ז', עמ' 294-300.

לדאבוננו, בתי הדין במדינת ישראל נוקטים לרוב בגישה המחמירה לגבי כפיית גט. בגלל החשש לגט מעושה ולהיוולדות ממזרים, הם נוהרים מאוד מלחוץ על הבעל כשהוא אינו מסכים לגרש.²³ לאור המציאות הזאת, רוב הנשים בישראל מעדיפות לא להתחיל חיים חדשים ולא ליצור משפחה חדשה כל עוד הגט לא ניתן. וכך, בינתיים, הן מאבדות את אפשרות ללדת ולשקם את חייהן.

II. בעיית העגונות במדינת ישראל

דיני אישות במדינת ישראל נתונים בידי המוסדות הדתיים הרשמיים של העדות השונות (יהודית, נוצרית, מוסלמית, דרוזית ובהאית). וכך אומר החוק בקשר לדיני אישות של יהודים הגרים במדינת ישראל:

ענייני נישואין וגירושין של יהודים בישראל, אזרחי המדינה או תושביה יהיו בשיפוטם הייחודי של בתי דין רבניים. נישואין וגירושין של יהודים ייערכו בישראל על פי דין תורה.²⁴

כלומר, הסמכות בענייני נישואין וגירושין נתונה בידי בתי הדין הרבניים. לפי ההלכה, הבעל הוא זה שמגרש את אשתו והדבר חייב להיעשות מרצונו החופשי: גט שניתן כנגד רצונו של הבעל נקרא "גט מעושה"²⁵ והוא בדרך כלל פסול, האשה נשארת אשת איש, אסור לה להתחתן עם איש אחר וילדיה מגבר אחר יהיו ממזרים*. במקרים לא מעטים, הבעל מנצל את הכוח שניתן לו על פי ההלכה כדי למנוע את הגט מהאשה מתוך נקמנות או כדי להשתמש במתן הגט כאמצעי סחיטה על מנת להשיג את מבוקשו בענייני רכוש ובענייני הילדים. כאמור, כל עוד הבעל לא נותן לה את הגט, האשה אינה יכולה להינשא לאחר, למרות שלמעשה היא ובעלה אינם חיים עוד כבעל ואשה. אשה זו הקשורה לבעלה נגד רצונה נקראת "עגונה".*

כידוע, בעולם המודרני המסגרת המשפחתית פחות יציבה מבעבר. הסטטיסטיקה מדברת בעד עצמה: במדינת ישראל, כשליש מכלל הזוגות מתגרש.²⁵ לכן, בעיית

23 צריך לציין שהחוק במדינת ישראל מאפשר לדיינים בבתי הדין הרבניים, להטיל על הבעל שורה ארוכה של סנקציות אזרחיות שמטרתן לדרבן את הבעל לתת גט: החרמת דרכון, הקפאת חשבון בנק, שלילת רישיון נהיגה, איסור להתמנות, להיבחר או לשמש במשרה ציבורית, שלילת רישיון מקצועי ואפילו מאסר, ואם הבעל כבר במאסר, ניתן להכניס אותו לבידוד. ראו "חוק בתי דין רבניים" (קיום פסקי דין של גירושין) התשנ"ה-1995 ותיקון-2000). ידוע שאפילו האיום בהפעלת הסנקציות הללו יש ביכולתו לשכנע את הבעל לתת גט, אבל הדיינים משתמשים באמצעים אלה רק לעתים רחוקות.

24 חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין) תשי"ג-1953, סעיפים 1-2.

25 על פי האתר של משפחה חדשה (www.newfamily.org.il) 26% מהזוגות המתחתנים בארץ מתגרשים. נתון זה מבוסס על "Recent Demographic Trends in the Developed Countries", *Population (English edition)* 57/1 (Jan.-Feb. 2002), pp. 111-156. ראו גם את השנתון של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

העגונות הולכת וגדלה ומתבקש פתרון למציאות העגומה הקיימת.²⁶

במקורות הקלאסיים המונח "עגונה*" מתייחס בעיקר לאשה שבעלה נעלם ולא נודע מה עלה בגורלו.²⁷ אשה כזאת אינה אלמנה ואינה גרושה. היא כבולה לבעלה הנעדר עד יום מותה והמקורות מתארים אותה כ"אלמנה חיה".²⁸ בימינו מקרים של היעלמות הבעל הם נדירים והרבנות עושה כל מאמץ לפתור אותם.²⁹

כיום, רוב העגונות* הן נשים שמקום הימצאות בעליהן ידוע, אך הם מסרבים לתת להן גט. מבחינת הלכתית נשים אלו נמצאות באותו מצב אישי כמו העגונות הקלאסיות: הן לא אלמנות ולא גרושות והן כבולות לבעליהן.

בתי הדין הרבניים, ארגונים אורתודוקסיים מסוימים וחלק גדול מהתקשורת, מעדיפים לקרוא לנשים אלו "מסורבות גט", משום שהם מגבילים את השימוש במילה "עגונה" למשמעות המקורית. כמו כן, בתי הדין מצמצמים את ההגדרה של "מסורבת הגט" רק לאותם המקרים שבהם הבעל מסרב לתת גט לאשה לאחר מתן פסק בית הדין לחיוב או לכפיית גט.³⁰ לפי הגדרה מצמצמת זאת, ולפי דיווח הרבנות, יש בישראל רק כמאתיים "מסורבות גט".³¹

www.cbs.gov.il, המפרט את מספר הזוגות המתחננים והמתגרשים בישראל. בארה"ב היום מתגרשים כמחצית מהזוגות המתחננים.

26 בשנת 2005 מכון גיאוקרטוגרפיה ערך סקר עבור המרכז לקידום מעמד האשה ע"ש רות ועמנואל רקמן. על פי הסקר, 40% מכלל הנשים בהליכי גירושין היו נתונות במצב של סרבנות גט.

27 העיגון הוא תוצאה של אחד מהמקרים הבאים: א) אי אפשר ליצור קשר עם הבעל; ב) לא ידוע אם הבעל חי או מת; ג) הבעל אינו כשיר לתת גט (כמו למשל חולה נפש); ד) אשה זקוקה לחליצה* על ידי אחי הבעל, ומהסיבות שמנינו לעיל או מסיבות אחרות, אי אפשר לבצע את החליצה.

28 ראו שו"ת הרשב"ש, סימן תקי"ג; שו"ת מהרש"ך, חלק ב', סימן פ'; פסקי עוזיאל בשאלות הזמן, סימן ס"ט. הביטוי מבוסס על שמואל ב' כ': ג'.

29 בתי הדין שולחים שליחים אחרי הבעלים שנעלמו וברוב המקרים מצליחים לאתר אותם. גם במלחמות ישראל, כשחיילים הוכרזו כנעדרים וגורלם לא נודע, הרבנות הצליחה ברוב המקרים למצוא הוכחות מספקות כדי להכריז עליהם כמתים ולהתיר את נשותיהם העגונות. על פי דווח בתי הדין ישנן היום כ-30 עגונות בישראל. ראו אתר בתי הדין הרבניים:

http://www.rbc.gov.il/abandoned_wifes/index.asp

30 בתי הדין כותבים פסקי דין לגירושין בשלוש לשונות: "מצווה עליך לגרש", "אתה חייב לגרש" או "כופים עליך לגרש". אם הפסק נאמר בלשון מצווה, אין אפשרות להפעיל סנקציות (ראו הערה 23) והכל תלוי ברצון הטוב של הבעל. לעומת זאת, בחיוב ובכפייה, הבעל נחשב לסרבן וניתן להפעיל עליו סנקציות על פי חוק.

31 על פי נתונים של היועץ למנכ"ל בתי הדין הרבניים שפורסמו ב"מסמך רקע בנושא: מסורבות גט בישראל" שהוגש לוועדה לקידום מעמד האשה בכנסת (28.11.05). ראו: www.knesset.gov.il/MMM/data/docs/m01242.doc

הימנעות משימוש במונח "עגונה*" במקרים של סרבנות גט, מאפשרת לרבנות לטעון שבעיית העגונות בישראל אינה כל כך חמורה. אולם ארגוני הנשים בישראל התומכים בעגונות,³² אינם מבדילים בין שני סוגי "העגונות". מלבד אותם המקרים המוכרים על ידי הרבנות, הם מגדירים אשה כעגונה*/מסורבת גט כאשר: (א) הבעל מתנה את מתן הגט בתנאים החורגים מן הקבוע בחוק בנושאים הנלווים לגירושין (כגון רכוש וילדים),³³ והאשה איננה מוכנה לקבל את אותם התנאים; (ב) הבעל מסרב לתת גט לאשה לאחר תקופה ממושכת (לפחות שנה) מיום פתיחת תיק גירושין; (ג) קיימת החלטה של בית הדין הרבני הקובעת שעל הבעל לתת גט לאשה והבעל מסרב לתת את הגט.³⁴

על פי ההגדרה של ארגוני הנשים, מספר העגונות/מסורבות הגט אינו מצומצם כפי שהרבנות מנסה לטעון אלא מדובר באלפי תיקי גירושין שנתקעים במשך שנים בתוך המערכת ללא החלטה.³⁵

תופעת הסרבנות מצד הבעל מחריפה מפני שבתי הדין חוששים מגט מעושה* ולכן אינם רוצים להפעיל על הבעל לחץ ולחייב אותו לתת גט. הם מרבים למשוך את הדיונים, להציע "שלום בית" או הסדר מרצון בין בני הזוג, גם באותם מקרים שבני הזוג אינם חיים יחד תקופה ארוכה ואין סיכוי שהם ישקמו את חייהם המשותפים. הימשכות הדיונים וחוסר החלטה של בתי הדין משאירים את האשה במצב בלתי נסבל. לפי החוק במדינת ישראל, תהליך הגירושין נעשה בדרך כלל בבית הדין הרבני האזורי (קרוב למקום המגורים של בני הזוג). אם בית הדין האזורי מחליט שלא לחייב את הבעל לתת את הגט, האשה נשארת עגונה והיא יכולה לערער לבית דין הגדול לענייני עגונות,³⁶ שלעתים קרובות מצליח לשחרר אותה מעיגונה. אבל כל עוד בית הדין האזורי לא הגיע להחלטה, האשה אינה יכולה לערער לבית הדין הגדול לענייני עגונות.

32 רשימת הארגונים השייכים ל"עיקר" – קואליציה של ארגונים למען עגונות ומסורבות גט – מופיעה בנספח 1 להלן.

33 ראו לעיל, הערה 24.

34 ראו לעיל, הערה 30, את הלשונות של בתי דין בפסקי גירושין.

35 קשה לדעת את מספר המדויק של העגונות/מסורבות הגט בישראל היום. ארגוני הנשים מדברות על אלפים. חלק מהתיקים האלו, המטופלים על ידי עורכי דין וטוענות רבניות ברחבי הארץ, מופיעים בכתב העת "הדין והדיין". בכנס הארצי של דייני בתי דין הרבניים שנערך ב-22/05/06 דיווח שר המשפטים חיים רמון על 23,522 תיקים פתוחים בבתי הדין הרבניים (מתוכם כ-20% נפתחו לפני 2003 ו-25 תיקים פתוחים עוד משנת 1991) (ראו <http://www.nfc.co.il/archive/001-D-101462-00.html?tag=21-58-12>). רוב התיקים עוסקים בתיקי גירושין. אפילו אם רק חלק מהתיקים הקשורים לסרבנות פתוחים מעבר לשנה, מדובר באלפי נשים במצב של עיגון.

36 לנושא הערעור לבית הדין הגדול, ראו תקנות הדיון בבתי הדין הרבניים בישראל התשנ"ג, פרק ט"ו (www.rbc.gov.il/laws/index.asp#). בית הדין לעגונות הוא הרכב מיוחד של בית הדין הגדול שדן בערעורים של עגונות ומסורבות הגט, ראו: <http://www.rbc.gov.il/subjects/index.asp#abandon>.

בעיה נוספת היא שעל מנת להביא את הבעל לתת את הגט, בתי הדין הרבניים נוהגים לדרוש מהאשה לוותר על זכויותיה המגיעות לה על פי חוק³⁷ תמורת הגט, אפילו כאשר כבר ניתן פסק בבית משפט לענייני משפחה בנושאים הנלווים (כגון ענייני רכוש והילדים).³⁸

כיוון שברוב המקרים אי אפשר לסמוך על בתי הדין שידרבו את הבעל לתת את הגט תוך פרק זמן סביר, ולאור ריבוי מקרי סרבנות הגט, הציעו במאה האחרונה שורה של פתרונות חלופיים.³⁹ לדעתנו, קיים פתרון מועיל לצמצום משמעותי של בעיית העיגון, והוא חתימה של בני הזוג על הסכם קדם-נישואין. הסכם זה, שנחתם לפני הנישואין, קובע את התנהלות הצדדים במקרה של פרידה, במטרה להבטיח מתן ו/או קבלת הגט על ידי בני הזוג בכבוד.

III. הסכמי קדם-נישואין⁴⁰

שנינו במשנה (יבמות י"ד : א') : "האשה יוצאה לרצונה ושלא לרצונה והאיש אינו מוציא אלא לרצונו". כלומר, הבעל הוא זה שיוזם את הגירושין, ומיד כשהוא נותן את הגט, האשה מגורשת. בכמה סוגיות בתלמוד, אנחנו רואים שכאשר אשה מבקשת להתגרש, היא חייבת להביא את טענותיה לפני בית הדין,⁴¹ והדיינים הם שמחליטים אם יש סיבה למתן הגט; כלומר, ההחלטה היא בידי בית הדין ולא בידי האשה, וגם אז הבעל צריך להסכים לתת את הגט לאשתו.

במהלך הדורות ביקשו חכמים להגן על האשה שהיתה תלויה לגמרי בבעלה ולהבטיח שיהיה לה ממה לחיות במקרה של פרידה, בין מחמת מות הבעל ובין מחמת גירושין. ראינו לעיל שלמטרה זו, התקינו חכמים את הכתובה.⁴² גם הזכרנו תקנה נוספת הבאה להגן על האשה, המיוחסת לרבנו גרשום מאור הגולה (גרמניה, 960-1028). לפי תקנה זו, נאסר על הבעל לשאת אשה נוספת על אשתו, וכן נאסר עליו לגרש את אשתו בעל כורחה.⁴³

37 ראו לעיל, הערה 24.

38 רק הגט עצמו חייב להינתן בבית הדין הרבני; הנושאים הנלווים יכולים להיות נידונים בבתי משפט לענייני משפחה. כך נקבע בחוק בית המשפט לענייני משפחה, התשנ"ה-1995.

39 ראו זעקת דלות, פתרונות, לסקירה של רוב הפתרונות שהוצעו.

40 פרק זה מבוסס על זעקת דלות, פתרונות, עמ' 3-100.

41 ראו דוגמאות של טענות נשים בבית דין ביבמות ס"ה ע"א, שם ע"ב, כתובות ס"ג ע"ב, ועוד.

42 ראו לעיל, עמ' ט"י-י'.

43 לעיל, עמ' י"א והערה 16. ראו אלון, המשפט העברי, עמ' 632-634; תקנות הרבנות הראשית לישראל מ"י"ח-כ"א בשבט תשי"י; שו"ת היכל יצחק, אבן העזר, חלק א', סימן ח', ב'.

אבל אמצעי הגנה אלה לא שינו את אי-השוויון הבסיסי בין הגבר לאשה בקביעת מעמדם האישי. למשל, אם אשה אינה רוצה לקבל גט מבעלה, בית הדין יכול להתיר לבעל לשאת אשה שנייה, שהרי אין איסור על זה מן התורה.⁴⁴ אבל במקרה בו הבעל אינו רוצה לתת את הגט, האשה נשאת קשורה עליו, ואם יהיו לה ילדים מגבר אחר כל עוד שהיא לא התגרשה, הילדים יהיו ממזרים* כפי שהסברנו לעיל (עמ' י"ג).

כדי למנוע קשיים במקרה שזוג נשוי מחליט להיפרד, הוצעו בשנים האחרונות כמה הצעות, שהמשותף ביניהן הוא שבשעת הנישואין, או לפנייהן, יחתמו בני הזוג על הסכם המונע מאחד מבני הזוג אפשרות לפגוע בשני על ידי סירוב לתת או לקבל גט פיטורין. מטרת הסכמי קדם-נישואין היא למנוע סבל מיותר מבני הזוג, כאשר אין כבר סיכוי להשגת שלום בית. הסכמים אלה באים גם לתקן במקצת את אי-השוויון בין הבעל לאשה בעניין הגירושין, מצב הגורם סבל רב לאשה.

יש שטוענים שאין זה מתאים לעסוק באפשרות של פרידה בשעת הנישואין, אך צריך להדגיש, כפי שראינו, שגם הכתובה, שחותמים עליה בשעת הנישואין, היא הסכם שמטרתו להגן על האשה במקרה של פרידה.

1) ניסוח ההסכם

כשמנסחים הסכם קדם-נישואין, חייבים לעשות זאת באופן שהוא יהיה תקף על פי ההלכה, ויתן פתרון מועיל למניעת עיגון. משום כך, יש צורך להתמודד עם שלוש בעיות, כפי שיפורט להלן.

א) בעיית ה"אסמכתא"

על מנת שהתחייבות תהיה תקפה מבחינת הלכתית, חייבת להיות גמירות דעת* (החלטה מודעת) אצל האדם המתחייב. התחייבות שאין בה גמירות דעת נקראת אסמכתא*. למשל, אדם מבטיח לעשות דבר מה, ומתחייב שאם הוא לא יקיים את הבטחתו, הוא ישלם קנס. קיימת אפשרות שאותו אדם יתנער מתשלום הקנס בטענה שבזמן ההבטחה, לא עלה כלל על דעתו שהוא יגיע למצב שבו יהיה עליו לשלם את הקנס. להתחייבות כזו קראו חכמי התלמוד "אסמכתא", ויש מחלוקת לגבי תוקפה. לדוגמא, שנינו במשנה בבא בתרא י': ה' :

מי שפרע מקצת חובו והשליש את שטרו ואמר לו "אם לא נתתי לך מכאן ועד יום פלוני תן לו שטרו".

הגיע זמן ולא נתן – רבי יוסי אומר יתן, רבי יהודה אומר לא יתן.

44 על מנת להתיר לגבר לשאת אשה נוספת, דרוש על פי הדין חתימה של מאה רבנים, לכן קראו להתיר זה "היתר מאה רבנים" (ראו שרשבסקי, דיני משפחה, עמ' 69). בארץ דרושה גם הסכמת הרבנות ועל הבעל להפקיד את הגט בשביל אשתו למקרה שהיא תסכים לקבל אותו בעתיד (שם).

כלומר, אדם פרע רק חלק מחובו לחברו, והעביר את שטר החוב לאדם שלישי, ואמר שאם הוא לא ישלם את יתר החוב עד תאריך מסוים, על האדם שהשטר בידו (השליש) לתת אותו מלווה (שכך יגבה את כל החוב וירוויח פעמיים את החלק שכבר נפרע). התנאים* נחלקו בשאלה האם על השליש לתת את השטר או לא. וכך מסבירה הגמרא את המחלוקת (שם, קס"ח ע"א):

במאי קמיפלגי [במה הם חולקים]?
ר' יוסי סבר אסמכתא קניא [קונה],
ורבי יהודה סבר אסמכתא לא קניא [קונה].
אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא אמר רב: הלכה כרבי יוסי.
כי אתו לקמיה [כאשר באו לפני] דרבי אמי, אמר להו [להם]: וכי מאחר שרבי יוחנן מלמדנו... הלכה כרבי יוסי, אני מה אעשה? ואין הלכה כרבי יוסי.

כלומר, למרות דעתו של רבי יוחנן שהלכה כרבי יוסי במקום שהוא חולק על ר' יהודה,⁴⁵ רבי אמי פסק שבשאלה של אסמכתא ההלכה איננה כרבי יוסי.

המחלוקת בין רבי יוסי ורבי יהודה היא בשאלה האם התחייבות שהיא אסמכתא* תופסת. גם האמוראים* נחלקו בשאלה זו.⁴⁶ להלכה נקבע שאסמכתא* אינה קונה.⁴⁷ כדי שהתחייבות תהיה תקפה, חייבת להיות גמירות דעת של האדם המתחייב.

באופן טבעי בעיית האסמכתא* מלווה את ניסוחו של כל הסכם קדם-נישואין. הרב מישלוב מתאר את המצב כך: "כיצד ניתן לחייב אדם מרצונו לעשות דבר-מה בעתיד שהוא לא מצפה שיצטרך לעשותו, ושם יצטרך גם לא ירצה לעשותו?"⁴⁸

סוג מסוים של אסמכתא* הוא ה"גוזמא": כשבן האדם מגזים בגודל הקנס שהוא מתחייב לשלם במקרה של הפרת ההסכם. סביר להניח שאין בהסכם קדם-נישואין גמירות דעת*, במיוחד כשאדם מתחייב לפני הנישואין לשלם סכום מופרז אם הוא יסרב לתת גט לאשתו והוא אינו מצפה שהתנאים המחייבים אותו יתממשו. התחייבות זו היא בגדר אסמכתא*.⁴⁹

45 ראו, למשל, עירובין מ"ו ע"ב.

46 ראו גם בבא מציעא ס"ו ע"א.

47 ראו למשל רמב"ם, הלכות מכירה י"א: ב', ד'.

48 מישלוב, גט מעושה, עמ' 77.

49 ההלכה פיתחה שורה של אמצעים טכניים בניסוח התחייבות או הסכם, המאפשרים לעקוף את בעיית האסמכתא*, למשל בקביעה שהתחייבות חלה "מעכשיו" (משעת חתימה על אותה התחייבות). אין צורך לענייננו להרחיב את הדיבור על נושא מסובך זה. ליותר פרטים ראו זעקת דלות, פתרונות, עמ' 4-9.

כשכותבים הסכם קדם-נישואין, חשוב לבדוק אם אין בו "גוזמא" ולשים לב בניסוחו כדי למנוע שהסכם יהיה בגדר אסמכתא*, ולא יהיה תקף מבחינת הלכתית.⁵⁰

(ב) בעיית הגט המעושה

במשנה (יבמות י"ד: א') שהבאנו לעיל (עמ' י"א ועמ' ט"ז), שנינו "האיש אינו מוציא אלא לרצונו", לפיכך על פי ההלכה, אם כופים את הבעל לתת גט לאשתו, הגט מעושה* ולא תופס.⁵¹

במקרים של הסכמי קדם-נישואין, יכול לקרות שהבעל יתן את הגט רק בגלל לחץ כספי, או אחר, שהוטל עליו על פי התחייבותו בהסכם, ולכן הגט ייחשב למעושה ולא יתפוס. אפילו באותם המקרים כשהבעל הטיל את הקנס על עצמו באמצעות חתימה על ההסכם, יש מחלוקת ראשונים* אם הגט תופס. אפשר למצוא את הדעות השונות בעניין זה אצל הרמ"א* (שולחן ערוך* אבן העזר, קל"ד: ד'):

אם קבל עליו קנסות אם לא יגרש, לא מקרי [נקרא] אונס, מאחר דתלה גיטו בדבר אחר, ויוכל ליתן הקנסות ולא לגרש...
ויש מחמירין אפילו בכהאי גוונא [באופן כזה]... וטוב לחוש לכתחילה ולפטרו מן הקנס.

אבל אם כבר גירש מפני זה, ואפילו גירש מכוח שבועה שעשה מעצמו לגרש, הגט כשר, הואיל ומתחלה לא אנסוהו על כך.

לפי הדעה הראשונה, כיוון שהבעל אינו מוכרח לגרש, ויכול לבחור בין נתינת הגט לתשלום הקנס, אין זה גט מעושה.

בהמשך מביא הרמ"א* את דעת המחמירים⁵² הסבורים שאם הגט ניתן בגלל לחץ הקנס, אפילו אם הבעל קיבל את הקנס על עצמו, הגט הוא מעושה* ואינו תופס. לכן, כותב הרמ"א* לכתחילה*, טוב לפטור את הבעל מהקנס לפני שהוא נותן את הגט, כך שלא יהיה קשר בין מתן הגט והקנס.

בסוף דבריו כותב הרמ"א* שאם הבעל נתן גט כדי להשתחרר מקנס שיזם בעצמו, הגט תופס בדיעבד*.

50 בכל זאת יש לומר שכל עוד הסכמי קדם-נישואין אינם הופכים לחובה ושיגרה, כל עוד יש לבני הזוג הבחירה לחתום או שלא לחתום על הסכם מסוים, אפשר לטעון שאין כאן אסמכתא* היות ובני הזוג בחרו להתחייב בהסכם מסוים מתוך מודעות למצב החברתי החמור, ומתוך רצון אמיתי שלא להגיע למצב זה. רק אם יהיו ההסכמים לדבר שבשגרת הנישואין, יהיה צורך לבחור בקפדנות בהסכם שאין בו בעיה הלכתית זאת.

51 ראו גם משנה גיטין ט': ח', בבלי שם פ"ח ע"ב ולעיל, עמ' י"א-י"ב.

52 הרמ"א מביא כאן את שו"ת הרשב"א, חלק ד', סימן מ'. וראו זעקת דלות, פתרונות, עמ' 10.

"פסקי דין רבניים" פוסקים לפי דעת המחמירים, לפחות לכתחילה* (חלק ב', עמוד ט'): :

בעל שהתחייב לתת גט לאשתו ואם יתחרט ישלם קנס – אם התחרט ונתן את הגט מתוך אונס הקנס, הגט הוא פסול משום גט מעושה...
לכתחילה אין לאשר הסכם של גירושין אשר בו מתחייב הבעל בקנס אם יתחרט מלתת את הגט.

כדי להימנע מהתנגדות המחמירים, כאשר מנסחים הסכם קדם-נישואין, חייבים לדאוג לא לתלות את העונשים שמבקשים להטיל על הבעל הסרבן באופן ישיר בנתינת הגט.

ג) בעיית יעילות ההסכם

קיים מגוון רחב של הסכמי קדם-נישואין. הסכמים אלה אמורים להמעיט או לתקן אי-שוויון בין גבר לאשה הנובע מהכוח שניתן לגבר על פי ההלכה בענייני גיטין, וכך למנוע אי-צדק כלפי הנשים. אבל ישנם הסכמי קדם-נישואין שלא רק שאינם מתקנים את אי-שוויון בדיני הנישואין והגירושין, אלא יכולים אף לפעול נגד האינטרסים של הנשים.

עו"ד סוזן וייס מבדילה בין שני סוגים של הסכמים.⁵³ לסוג הראשון היא קוראת Legitimizing Agreements [=הסכמים מאשררים]: הסכמים אלה מעניקים את הסמכות בענייני הגירושין לבית הדין הכפוף לדין ההלכתי הבלתי שוויוני, ולכן הם ממשיכים, לפי דעתה, את אי-הצדק. הנשים שחותמות על הסכם מסוג זה, מאמינות שההסכם יגן עליהן, אבל הניסיון מלמד שבדרך כלל, בתי הדין הרבניים קשובים יותר לטענות הגבר ואינם עוזרים לנשים מסורבות הגט.

לסוג השני של הסכמים, קוראת סוזן וייס Circumventing Agreements [=הסכמים עוקפים]: הסכמים אלה מכירים במכשולים של המנגנון ההלכתי, ומנסים למצוא פתרונות העוקפים אותו.

בכל הסכם והסכם, עלינו לבדוק את יעילותו במניעת עיגון האשה על ידי הבעל.

אפשר לחלק את ההסכמים לסוגים שונים על פי העיקרון המנחה אותם. הסוגים היותר שכיחים הן הסכמי בורות והסכמי ממון.⁵⁴

2) הסכמי בורות

בהסכמים אלה, בני הזוג מתחייבים בשעת הנישואין שאם יהיה בעתיד סכסוך ביניהם, הם ילכו לבית דין רבני ויציתו לו.

53 וייס, הסכמים, עמ' 49.

54 לסוגים נוספים של הסכמים ראו זעקת דלות, פתרונות, עמ' 17-30.

הסכמי בוררות הוצעו בעיקר בחוץ לארץ כדי לכפות על הזוג להגיע לבית הדין, שהרי בחוץ לארץ הגירושין נעשים בבית משפט אזרחי, ובלי התחייבות מראש, כל צד יוכל לסרב להגיע לבית הדין.

אבל מתברר שהסכמי בוררות אינם יעילים למנוע בעיות של עיגון כשמדובר בבעל סרבן. רק במקרים שבהם היחסים בין בני הזוג סבירים, יכול הסכם בוררות לעזור להיפרד בכבוד ובצדק, בתנאי שהדיינים ישמעו את טענות שני הצדדים באותה מידה של אכפתיות. הסכמי הבוררות הם בדיוק ההסכמים שלהם סוזן וייס קוראת Legitimizing Agreements. הסכמים אלה מרחיבים את כוח בית הדין הרבני במקום למצוא פתרונות חדשים שימנעו את אי-הצדק.⁵⁵

3) הסכמי ממון

בין הסוגים השונים של ההסכמים, מתברר שהסכמי ממון הם ההסכמים היעילים ביותר, הן מבחינת הלכתית, והן ביכולתם למנוע עיגון*.

העיקרון המנחה את הסכמי הממון הוא שבשעת הנישואין, הבעל מתחייב לשלם לאשתו סכום כסף ניכר אם בעתיד היא תבקש להתגרש והוא יסרב לתת לה גט, למרות שחייחם המשותפים הגיעו לסופם. מטרת ההסכם היא שהבעל ייתן את הגט במהירות כדי להיפטר מהחוב הכבד.

א) העקרונות ההלכתיים עליהם מבוססים הסכמי הממון

מזונות

חז"ל תקנו שהבעל חייב במזונות האשה. וכך כתוב במסכת כתובות ע"ז ע"א: "אמר רב: האומר איני זן ואיני מפרנס – יוציא ויתן כתובה". כלומר, אם בעל אינו מפרנס את אשתו, הוא חייב לתת לה גט וכסף הכתובה. וכך פסק הרמב"ם בהלכות אישות י"ב: ב':

והעשרה [דברים שיתחייב אדם שנושא אשה], שלשה מהן מן התורה ואלו הן "שארה כסותה ועונתה"⁵⁶, "שארה" אלו מזונותיה, "כסותה" כמשמעה, "עונתה" לבא עליה כדרך כל הארץ.

גם אם הגבר והאשה אינם חיים ביחד, כל עוד הם נשואים, הבעל חייב לפרנס את אשתו. וכך כתוב בשולחן ערוך* (אבן העזר ע': י"ב): "האשה שיצאה מבית בעלה והלכה לבית אחר... חייב לזונה שם".

55 ליתר פרטים, ראו זעקת דלות, פתרונות, עמ' 13-16.

56 על פי שמות כ"א: י'.

חיוב מזונות מדין "מעוכבת להנשא מחמתו"

שנינו במשנה כתובות ו': א': "מציאת האשה ומעשה ידיה לבעלה". כלומר, כל מה שאשה מרוויחה שייך לבעלה.⁵⁷ ובתלמוד כתובות מ"ז ע"ב (ועוד) אנו לומדים שחכמים "תיקנו מזונותיה תחת מעשה ידיה". כלומר, תמורת המזונות שהבעל נותן לאשתו, הוא מקבל את הרווחים מעבודתה.

כשבני הזוג חיים בנפרד, ומנהלים משק בית נפרד, היינו יכולים לחשוב שהבעל כבר אינו חייב יותר במזונות אשתו והיא כבר לא נותנת לו את "מעשי ידיה" ואת "מציאתה" כפי שהיה קודם. אבל מלבד חיוב הבעל לתת לאשתו את מזונותיה מדין נשואה, חז"ל הטילו על הבעל חיוב נוסף במקרים מיוחדים שבהם בני הזוג אינם חיים ביחד אבל האשה קשורה לבעלה נגד רצונה. לחיוב זה קראו חז"ל מזונות מדין "מעוכבת להנשא מחמתו". כלומר, האשה אינה יכולה להינשא לאחר מפני שעל פי ההלכה היא עדיין אשת איש וקשורה לבעלה.

דוגמא של מקרה כזה הוא אשה שנמצאת במצב של "מגורשת ואינה מגורשת". וכך כתוב בבבא מציעא י"ב ע"ב: "דאמר רבי זירא אמר שמואל: כל מקום שאמרו חכמים מגורשת ואינה מגורשת – בעלה חייב במזונותיה". מדובר כאן באשה שהיא ספק מגורשת⁵⁸ ועדיין קשורה לבעלה, ולכן הוא חייב במזונותיה.

החיוב במזונות המיוחדים קיים לא רק במקרה של "מגורשת ואינה מגורשת", אלא גם במקרים של אשת איש גמורה שמעוכבת להינשא בגלל בעלה, ולפי כמה פוסקים אפילו אם היא נאסרה על בעלה מחמת זנות.⁵⁹ כך יוצא מהכתוב בפסקי דין רבניים (חלק ד' עמ' קנ"ז-קנ"ח): מדובר באשה שטוענת שאין לבעלה כוח גברא, לכן עזבה אותו. והיא גם טוענת שהיא אסורה לבעלה כי קיימה יחסי מין עם גבר אחר. בית הדין חייב את הבעל בתשלום מזונות, מפני שהיא אינה יכולה להתחתן עם אחר. חיוב זה הוא מדין מזונות שהבעל חייב לאשה כל עוד היא קשורה אליו מבחינת הדין.

פסק זה של בית הדין הרבני מתבסס על שו"ת המהרי"ט*, חלק א', סימן קי"ג (ד"ה ולעניין מה), שפסק מזונות לאשה שבעלה חולה במחלת הנפילה ולא גירשה למרות שהם חיים בנפרד:

57 ראו גם בבלי כתובות ס"ה ע"ב-ס"ו ע"א.

58 רש"י מדגים (בבא מציעא י"ב ע"ב, ד"ה במגורשת ואינה מגורשת): "כגון זרק לה גיטה, ספק קרוב לה ספק קרוב לו ברשות הרבים, חייב במזונותיה".

59 כך גם סבור בעל מגן אברהם* בתשובה בקשר לאשה שזנתה בעדים ובעלה אינו רוצה לגרשה: "וואף על פי שאסור בה מכל מקום מחויב ליתן שארה וכסותה כל זמן שלא גירשה". מובא בפסקי דין רבניים, חלק ד', עמ' קס"ג. אחרונים* הסבירו שהחיוב הוא מטעם "מעוכבת להינשא מחמתיה". ראו בלייך, הצעה, עמ' 65, הערה 10.

ומזונות נמי [גם] נראה דיש לה כל זמן שאינו מוציאה בגט שהרי גדולה מזו אמרו בפרק קמא דמציעא [י"ב ע"ב] כל מקום שאמרו חכמים מגורשת ואינה מגורשת בעלה חייב במזונותיה... כל זמן שהיא מעוכבת מלינשא מחמתו...

כלומר, כל עוד האשה קשורה בבעלה, הוא חייב לתת לה מזונות מדין "מעוכבת להינשא מחמתו".

צריך להוסיף שהמושג "מעוכבת להינשא מחמתו" הוא ביטוי משפטי המתאר מצב שבו האשה, מכל סיבה שהיא, אינה יכולה להינשא כדת משה וישראל לאחר, מפני שבעלה מסרב לתת לה גט פיטורין. אין בביטוי שום קביעה באשר לשאלה מי גרם לפירוד בין בני הזוג. גם אם הבעל הוא "צדיק גמור" והאשה היא "הפושעת", האשה יכולה להיות "מעוכבת להינשא מחמתו". וגם כאשר הבעל רוצה שלום בית, והיא איננה מעוניינת בכך, האשה נקראת "מעוכבת להינשא מחמתו".

ב) ניתוח והסבר של הסכם קדם-נישואין

על מנת לשמור על התוקף ההלכתי של ההסכם, ולהימנע מבעיות של אסמכתא* וגט מעושה*, צריך להשתמש בנוסח המנתק את החוב הכספי ממתן הגט.

קיימים נוסחים רבים של הסכמי קדם-נישואין מסוג הסכמי ממון. בחרנו להסביר כאן את "ההסכם לכבוד הדדי"⁶⁰ שלדעתנו מועיל למנוע עיגון. הוא תקף מבחינה הלכתית ובהתאם לחוק במדינת ישראל. להלן פירוש הסעיפים העיקריים של ההסכם:

ההודעה

אם אחד מבני הזוג רוצה לחיות בנפרד מבן הזוג השני, עליו למסור הודעה לכך לצד השני, ולבקש ממנו/ה לממש את התחייבותו/ה (ראו להלן). יום מסירת ההודעה ייקרא "יום ההודעה".

שיקום הנישואין

בן הזוג המקבל את ההודעה רשאי לבקש ניסיון לשקם את הנישואין בעזרת מספר פגישות עם יועץ מקצועי, שמנסה לשקם את הנישואין.

התקופה

180 יום לאחר שנשלחה ההודעה, השולח רשאי לנקוט צעדים משפטיים כדי לממש את ההתחייבות של בן הזוג השני. על תקופה זו של 180 יום יש אפשרות להוסיף תקופה נוספת של 90 יום אם היועץ המקצועי חושב שטיפול זוגי נוסף יש בכוחו לעזור לבני הזוג לשקם את נישואיהם.

60 ההסכם מובא בנספח 2 להלן.

התחייבות האיש

לפי ההסכם, הבעל מתחייב מתחילת הנישואין לתת לאשה כל חודש, סכום מזונות מוגדלים, מעבר למה שהוא חייב לה על פי הדין. לפי ההסכם, הבעל מתחייב לתת לאשה, כל חודש, כמחצית מהכנסתו החודשית. ההסכם, בכוונה, אינו מזכיר כלל את עניין הגט, אבל ברור שתשלום המזונות המוגדלים ייפסק עם מתן הגט. ההנחה היא שהאשה לא תדרוש את המזונות המוגדלים כל עוד שורר שלום בית בין בני הזוג. היא תבקש את מימוש ההתחייבות רק כאשר היא תרצה להיפרד מבעלה (ראו לעיל "ההודעה"). כמו כן אפשר להניח שכאשר החיים המשותפים הגיעו לקיצם, כאשר בני הזוג נפרדו באופן סופי, הבעל יהיה מעוניין לתת את הגט, כדי לא לשלם לה את המזונות המוגדלים.

על פי ההסכם, אם נכשל ניסיון שיקום הנישואין לאחר 180 יום מיום ההודעה (או לאחר 270 יום מיום ההודעה במקרה שהיתה תקופה נוספת), יכולה האשה לנקוט צעדים משפטיים למימוש התחייבותו של האיש. אבל האשה איננה יכולה לממש את התחייבותו של הבעל במקרה שהיא תסרב לסיום הנישואין.

צריך להדגיש שהמונח "סיום הנישואין" שבהסכם הזה, משמעו סיום הנישואין כדת משה וישראל, על ידי מתן וקבלת גט פיטורין.

התחייבות האשה

במקרה של הסכם שוויוני כמו זה שאנו מביאים בנספח 2, קיימת התחייבות מקבילה של האשה, כדי למנוע מצב שבו האיש רוצה להתגרש והאשה אינה מסכימה לקבל את הגט.

מאחר שעל פי ההלכה אין לאשה חובה לתת מזונות לבעלה, ההתחייבות שלה קצת שונה: האשה מתחייבת לשלם לבעלה, החל מסוף ה"תקופה", או לאחר התקופה הנוספת (ראו לעיל), דמי "מזונות" חודשיים גבוהים, כמחצית מהכנסותיה.

התחייבות זו של האשה אינה ניתנת למימוש על ידי הגבר במקרה שהיא מסכימה לסיום הנישואין (לקבל את הגט).

חלוקת הממון

חוק יחסי ממון בין בני זוג (תשל"ג-1973) מסדיר את חלוקת הממון בין בני הזוג. על פי חוק זה, הסדר איזון המשאבים (או חלוקת הרכוש), נעשה "עם פגיעת הנישואין עקב גירושין או עקב מותו של בן זוג".⁶¹ זאת אומרת שכל עוד הבעל אינו נותן גט לאשתו, אין לה זכות בחלקה ברכוש המשותף. לכן, אפילו אם בית הדין מקבל את חלוקת הממון על פי החוק האזרחי, חלוקה זו נידונה רק לאחר מתן הגט.

61 חוק יחסי ממון בין בני-זוג, תשל"ג-1973, פרק שני: הסדר איזון המשאבים, סעיף 5 (א).

במקרים רבים, הבעל מתנה את נתינת הגט, בויתורים כספיים של אשתו. על מנת למנוע שמתן (או קבלת) הגט יהיה אמצעי סחיטה כספית בשעת הפירוד, מציעים היוזמים לכלול בהסכם קדם-הנישואין, גם הסכם ממון המסדיר את חלוקת הממון בין בני הזוג מייד כאשר הסתיימו החיים המשותפים, ובלי לחכות להסדר הגט. בכך מפרידים בין הדיון הכספי לבין הדיון על הגט. אם בני הזוג יחתמו על הסכם זה, חלוקת הרכוש לא תהיה גורם מעקב למתן (או קבלת) הגט, היות וחלוקת הרכוש ומתן הגט לא יהיו קשורים יותר.

סמכות השיפוטית

על פי חוק יחסי ממון בין בני זוג, תשל"ג-1973 הנ"ל, הגורם המאשר הסכם קדם-נישואין חייב להיות אחד מהגורמים הבאים: רשם הנישואין,⁶² בית דין הרבני האזורי, בית משפט לענייני משפחה או נוטריון. על מנת לנתק את מימוש ההסכם מהדיונים בבית הדין הרבני, רצוי שבני הזוג יחתמו עליו אצל נוטריון או בבית המשפט לענייני משפחה.

סיכום

1) לפי ההלכה, הבעל הוא זה שמגרש את אשתו והדבר חייב להיעשות מרצונו החופשי. במקרים לא מעטים, כאשר האשה מבקשת להתגרש, הבעל מנצל את הכוח שניתן לו על פי ההלכה כדי למנוע את הגט מהאשה מתוך נקמנות או כדי להשתמש במתן הגט כאמצעי סחיטה.

2) כל עוד הבעל לא נותן לה את הגט, האשה אינה יכולה להינשא לאחר, אפילו אם למעשה היא ובעלה אינם חיים עוד כבעל ואשה. אשה זו הקשורה לבעלה נגד רצונה נקראת "עגונה".*

3) תופעת הסרבנות מצד הבעל מחריפה מפני שבתי הדין, כפי שראינו, חוששים להפעיל לחץ על הבעל ולחייב אותו לתת גט. הם מרבים למשוך את הדיונים, להציע "שלום בית" או הסדר מרצון בין בני הזוג גם באותם מקרים שהזוג אינו חי יחד תקופה ארוכה. מסיבה זו, אנו עדים לתופעה של ריבוי העגונות או מסורבות הגט במדינת ישראל. אלפי נשים אינן יכולות לשקם את חייהן מפני שהן בנות ערובה לבעלים אכזריים, ולבתי דין חסרי כוח.

4) פתרון מועיל לצמצום מצב עגום זה, הוא הסכם קדם-הנישואין. כדי למנוע קשיים במקרה שזוג נשוי מחליט להיפרד, רצוי שבשעת הנישואין, או לפנייהם, יחתמו בני הזוג

62 כאשר מסדר הקידושין הוא רב לא אורתודוקסי, אין אפשרות לרשום את הנישואין אצל רשם הנישואין ברבנות.

ללמוד וללמד

על הסכם המונע מאחד מבני הזוג אפשרות לפגוע בשני על ידי סירוב לתת או לקבל גט פיטורין. הבאנו בנספח דוגמא של הסכם, הוא הסכם "לכבוד הדדי". אנו מקוות שיותר ויותר רבנים וזוגות ישוכנעו לא לחתן או לא להתחתן בלי לחתום על הסכם מסוג זה.

ספרות

- אלון, המשפט העברי** – אלון, מנחם, המשפט העברי: תולדותיו, מקורותיו, אבחנותיו, מהדורה ג', ירושלים, תשמ"ח
- בלייך, הצעה** – בלייך, יהודה דוד, "הצעה לפתרון בעיית בעל המסרב לגרש", אור המזרח ל"ח/ ב' (ניסן-תמוז תש"ן), עמ' 57-78
- גולינקין** – גולינקין, דוד, מעמד האשה בהלכה: שאלות ותשובות, מכון שכטר למדעי היהדות, ירושלים, תשס"א
- הדין והדיין** – הדין והדיין, 1-13, פסקי דין רבניים בנושאי משפחה, המרכז לקידום מעמד האשה ע"ש רות ועמנואל רקמן, אוניברסיטת בר אילן ו"יד לאשה" ע"ש מקס מוריסון, רמת גן, פברואר 2003 - אוקטובר 2006
- וייס, הסכמים** – Weiss, Suzan Metzger, "Sign at Your Own Risk: The 'RCA' Prenuptial May Prejudice the Fairness of Your Future Divorce Settlement", *Cardozo Women's Law Journal* 6:49 (1999), pp. 49-102
- זעקת דלות, פתרונות** – מוניק זיסקינד גולדברג ודיאנה וילה, זעקת דלות: פתרונות הלכתיים לבעיית העגונות בימינו, בעריכת דוד גולינקין, משה בנוביץ ושמואל לואיס, מכון שכטר למדעי היהדות, ירושלים, תשס"ו
- זעקת דלות 2** – זעקת דלות, ניתוח מקרה מספר 2, מכון שכטר למדעי היהדות, ירושלים, אלול, תש"ס. המופיע גם באתר www.responsafortoday.com/lawwatch/heb_lawwatch.htm
- לבמור, הסכמי** – רחל לבמור, "הסכמי קדם נישואין למניעת סרבנות גט בישראל", שנתון המשפט העברי 23 (2005), עמ' 127-192
- ללמוד וללמד 3** – "נשים במניין וכשליחות ציבור", ללמוד וללמד 3, מכון שכטר למדעי היהדות, ירושלים, אדר תשס"ו, המופיע גם באתר: <http://www.schechter.edu/women/learnteach.htm>
- מישלוּב, גט מעושה** – מישלוּב, דוד יוסף, בעיית גט מעושה והסכמים קדם-נישואין כפתרון לבעיית עגונות, עבודת מ"א, אוניברסיטת בר-אילן, תשנ"ד
- פוקס-לוינ** – פוקס, שלמה ולוין, דוד, "מי רשאי לסדר קידושין?", תשובות ועד ההלכה של כנסת הרבנים בישראל, ג' (תשמ"ח-תשמ"ט), עמ' 93-98
- פסקי דין רבניים** – פסקי דין של בתי הדין הרבניים האזוריים בישראל, חלק ב', ד', ירושלים (חסרה שנת הדפוס)
- פריימן, סדר קידושין** – פריימן, אברהם חיים, סדר קידושין ונישואין אחרי חתימת התלמוד, ירושלים, 1964
- שרשבסקי, דיני משפחה** – שרשבסקי, בנציון, דיני משפחה, מהדורה רביעית, ירושלים, תשנ"ג-1993

אישים

מהרי"ט – רבי יוסף בן משה מטראני (צפת 1568-קושטא 1639): הוא היה ראש ישיבה בשתי הקהילות וגם ראש הקהילה בקושטא. הוא כתב הרבה תשובות.

רבנו גרשום מאור הגולה – (גרמניה, 960-1028): סמכות הלכתית חשובה, כתב הגהות לתלמוד, פירוש לתלמוד (שאבד), תשובות ופיוטים. ידוע בעקבות התקנות שלו, שתיים מהם קשורות לדיני אישות: איסור לשאת יותר מאשה אחת (מוכר גם כ"חרם דרבינו גרשום") ואיסור לגרש אשה נגד רצונה.

הרב יוסף קארו – (ספרד 1488-ארץ ישראל 1575): כתב פירוש בשם "בית יוסף" על הטור* וחיבר את השולחן ערוך*, ספר פסקים, שלאחר שנוספו לו הגהות הרמ"א* הפך להיות ספר הפסקים בעל ההשפעה הגדולה ביותר בתחום ההלכה עד ימינו.

רמ"א – הרב משה איסרליש (פולין, 1525-1572): כתב את "דרכי משה" על ארבעה טורים לרב יעקב בן אשר (טור*), ואת ההגהות הידועות בשם ה"מפה" על השולחן ערוך* לרב יוסף קארו*. הגהותיו הוסיפו את הדינים והמנהגים של אשכנז ובכך השלימו אותו והפכו אותו לספר הפסיקה המקובל בכל העולם היהודי עד ימינו.

רמב"ם – הרב משה בן מיימון (ספרד 1135-מצרים 1204): רופא, פילוסוף ואיש הלכה. מחבר ה"משנה תורה", קודקס מקיף של כל ההלכות עד ימיו. הרמב"ם כתב גם פירושים למשנה* ולתלמוד*, תשובות וחיבורים פילוסופיים (כמו "מורה נבוכים") ורפואיים רבים.

הרב עובדיה מברטנורא – (איטליה 1450 לערך-ארץ ישראל 1516 לערך): אחד המפרשים החשובים של המשנה.

רשב"א – הרב שלמה בן אדרת (ספרד, 1235-1310): פרשן התלמוד ופוסק הלכה.

רש"י – רבינו שלמה יצחקי (צרפת, 1105-1040): פירושו למקרא ולתלמוד הפכו לכלי חיוני להבנת המקורות האלה.

מושגים

אחרונים: מפרשי התלמוד* וחכמי ההלכה לאחר השולחן ערוך* (המאה הטי"ז) ועד ימינו.

אמוראים: חכמי התלמוד* בין השנים 220-500, שפעלו בישיבות ארץ ישראל ובבל. **אסמכתא:** אם אדם מקבל על עצמו התחייבות פורמאלית מתוך הנחה שלא יצטרך לקיימה, הרי זו אסמכתא.

בדיעבד: לאחר מעשה.

ברייתא: הלכה חיצונית מתקופת התנאים*.

גאונים: חכמי ישיבות בבל בין המאה השביעית למאה האחת-עשרה. הם היו בעלי הסמכות בבבל, בצפון אפריקה ובספרד. הם קבעו כללים לפסיקת הלכה, וכתבו פירושים, ספרי הלכה ושאלות ותשובות.

גוזמא: התחייבות מופרזת שאין ביכולתו וברצונו של בן אדם לקיימה.

גזרה שווה: אחת מהמידות הבסיסיות במדרש. כשאותה מילה, צירוף של מילים או שורש נמצא בשני פסוקים בתנ"ך, ניתן ללמוד מפסוק אחד למשנהו ובמיוחד בנושאים הלכתיים.

גט מעושה: גט שניתן על ידי הבעל שלא מרצונו החופשי.

גמירות דעת: הסכמה ברורה מתוך הבנה מלאה לתוצאות הפעולה.

דברים שבקדושה: תפילות וברכות שיש בהן קדושת השם; הן נאמרות במניין.

זוז: מטבעה כסף השווה לרבע שקל (בתקופת התלמוד). 200 זוז נחשבו לפרנסה לשנה שלמה.

חליצה: טקס המשחרר אשה מהחובה להינשא לאחיו של בעלה המת (ייבום*). בטקס זה חולצת האשה את נעלו של היבם* המסרב לשאת אותה לאשה (ראו דברים כ"ה: גי-י'). רק לאחר מכן היא מותרת להינשא לאדם אחר.

טור: ר' יעקב בן אשר (אשכנז 1270-ספרד 1343): מחבר ספר ארבעה טורים, בו ערך את החומר ההלכתי עד המאה הארבע-עשרה, ופסק הלכה תוך נתינת מעמד מיוחד לפסקי אביו הרא"ש.

ייבום, יבם: אם אדם מת ללא ילדים, אחד מאחיו חייב לקחת את אשת המת לאשה כדי להקים שם לאחיו. נישואין אלה נקראים ייבום, והאח הוא היבם (ראו דברים שם). אם הוא אינו רוצה לייבם, הוא מחויב בחליצה* כדי שהאשה תוכל להתחתן עם אדם אחר. בימינו לא נהוג ליבם אלא עושים חליצה.

לכתחילה: לפני המעשה.

מגן אברהם: אחד מהפירושים החשובים ביותר על שולחן ערוך* אורח חיים; נכתב על ידי הרב אברהם גומבינר (פולין, 1637-1683).

ממזר: ילד שנולד מאיסור עריות (יחסי אישות עם אשת איש או עם קרובים שאסור להינשא אליהם). לממזר מותר להתחתן רק עם ממזר אחר או עם גר.

משנה: קובץ הלכתי בעיקרו, שערך רבי יהודה הנשיא בסביבות שנת 200 לספירה.

עגונה: מלשון עוגן של ספינה שמטילים לתוך המים לשם עצירה. עגונה היא אשה שבעלה עזבה ונעלם בלי שנתן לה גט, או במובנו העכשווי אשה שבעלה מסרב לתת לה גט (אשה כזו נקראת גם מסורבת גט). אשה כזו קשורה לבעלה לפי הדין, ואינה רשאית להינשא לאחר.

פרוטה: יחידת הכסף הקטנה ביותר במדינה. פחות משווה פרוטה אינו נחשב כערך כספי מבחינת ההלכה.

ראשונים: מפרשי התלמוד וחכמי ההלכה מסוף תקופת הגאונים* (המאה הי"א) ועד השולחן ערוך* (המאה ה"ז).

שולחן ערוך: ספר פסקים מהמאה ה"ז, שנכתב על ידי ר' יוסף קארו*, שנוספו לו הגהות הרמ"א*; בעל ההשפעה הגדולה ביותר בתחום ההלכה עד ימינו.

תוספתא: קובץ של ברייתות* הכולל הלכות שאינן נמצאות במשנה* ושנערך על פי סדר המשנה בדור שלאחריה.

תלמוד: קובץ של ספרים הכולל את המשנה* מתקופת התנאים* ואת הגמרא, הדיונים של האמוראים* על המשנה. התלמוד הבבלי הפך לבסיס לכל התפתחות הלכתית שלאחריו. התלמוד הירושלמי נערך בארץ ישראל כמה דורות לפני התלמוד הבבלי.

תנאים: חכמי המשנה* שפעלו בארץ ישראל מסוף תקופת הבית השני ועד שנת 220 לספירה. הם חיברו את המשנה* וגם ברייתות (הלכות חיצוניות) רבות, כגון מדרשי ההלכה והתוספתא*.

תקנה: קביעה של חכמים לשינוי בהלכה לאור שינויים היסטוריים וחברתיים.

נספח 1

רשימת הארגונים השייכים ל"עיקר" – קואליציה של ארגונים למען עגונות ומסורבות גט

קואליציית עיקר – פייר קניג 33, ת.ד. 68131, ירושלים 91680.
טל': 6721401 (02), פקס: 6728901 (02), דוא"ל: icar@barak.net.il,
אתר: www.icar.org.il

אחותי – מטלון 70, תל אביב. טלפון: 6870545 (03), אתר: www.achoti.org.il

אמונה – תנועת האשה הדתית הלאומית, ניסנובים 14, בני ברק 51581.
טל': 5785278 (03), פקס: 5781523 (03), דוא"ל: emunah@emunah.co.il
אתר: www.emunah.org.il

אשה לאשה – מרכז פמיניסטי חיפה, ארלוזורוב 118, חיפה 33275.
טל': 8650097 (04); 8660951 (04), פקס: 8641072 (04),
דוא"ל: ishafc@netvision.net.il

גרנית – ארגון למען נשים בהליכי גירושין ואחריהם, קרן היסוד 13, גבעת שמואל
54054. טל': 5320035 (03), פקס: 5329686 (03), דוא"ל: tikvar@zahav.net.il
אתר: www.granit.starwebz.com

הדסה ישראל – שטראוס 24, ת.ד. 5031, ירושלים 91050. טל': 6231411 (02),
פקס: 6240768 (02), דוא"ל: post@hadassah-israel.org.il,
אתר: www.hadassah-israel.org.il

המרכז לחקר האשה בהלכה שליז מכון שכטר למדעי היהדות – ת.ד. 16080,
ירושלים 91160. טל': 6790755 (02), פקס: 6790840 (02),
דוא"ל: diantami@netvision.net.il, goldsuss@netmedia.net.il,
אתר: www.schechter.ac.il/machon2.asp

המרכז לפלורליזם יהודי – התנועה ליהדות מתקדמת, ת.ד. 31936, ירושלים 91319.
טל': 6256261 (02), פקס: 6256260 (02), דוא"ל: info@irac.org, אתר: www.irac.org

המרכז לקידום מעמד האשה ע"ש רות ועמנואל רקמן – אוניברסיטת בר אילן,
הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בר אילן, רמת גן 52900. טל': 5318895 (03),
פקס: 7360499 (03), דוא"ל: rackman.center@mail.biu.ac.il,
אתר: www.law.biu.ac.il/rackmancenter

התנועה המסורתית – בן יהודה 13, ת.ד. 7559, ירושלים 91074. טל': 6246510 (02),
פקס: 6246869 (02), דוא"ל: masorti@masorti.org, אתר: www.masorti.org

ויצ"ו – שדרות דוד המלך 38, תל אביב 64237. טל': 6923783 (03), 6923797 (03),
פקס: 6923784 (03), דוא"ל: shoshi@wizo.org ; tsilae@wizo.org
אתר: www.wizo.org

חמד"ת – אגודה למען חופש מדע, דת ותרבות, ש"י עגנון 22, ת.ד. 46077, ירושלים
91460. טל': 6796272 (02), פקס: 6796289 (02), דוא"ל: hemdat@actcom.co.il

יד לאשה – פייר קניג 33, ירושלים. טל': 6780876 (02), דוא"ל:
www.legalaid.org.il, אתר: yad.lisha@ohrtorahstone.org.il

ל. א. – לחימה באלימות נגד נשים, ת.ד. 5941, הרצליה 46101.
טל': 9505720 (09), פקס: 9551022 (09), דוא"ל: contact@no2violence.co.il
אתר: www.no2violence.co.il

לב לעם – הארגון למען העגונות ומסורבות גט, דרך ההגנה 126/22, תל אביב 61316.
טל': 7391164 (03), פקס: 6316005 (03).

ליגת הנשים ליהדות מסורתית – ת.ד. 7559, ירושלים 91074, טל': 6720266 (02)
דוא"ל: friedgut@zahav.net.il, אתר: www.wlaj.org

מבוי סתום – ת.ד. 8712, ירושלים 91086. טל': 6712282 (02),
פקס: 6711314 (02), דוא"ל: agunot@netvision.net.il, אתר: www.agunot.org

מועצת נשים דתיות בארה"ב – NCJW, מכון מחקר להתחדשות בחינוך, חדר 267,
האוניברסיטה העברית, הר הצופים, ירושלים 91905. טל': 5882208 (02),
פקס: 5813264 (02), דוא"ל: msncjwi@mscc.huji.ac.il, אתר: www.ncjw.org

מרכז הסיוע לנשים דתיות – ת.ד. 10207, ירושלים 91101. טל': 6730002 (02),
פקס: 6730725 (02), דוא"ל: ccrw@netvision.net.il
אתר: hccrw.1202.org.il/template/default.asp?siteID=8

מרכז צדק לנשים – עמק רפאים 14, ירושלים 93104. טל': 5664390 (02)
פקס: 5663317 (02), דוא"ל: cwj@cwj.org.il, אתר: www.cwj.org.il

נעמת – תנועת נשים עובדות, ארלוזורוב 93, תל אביב 62098. טל': 6921990 (03),
פקס: 6090373 (03), דוא"ל: naamat@naamat.org.il, אתר: www.naamat.org.il

הסכמי קדם-נישואין כפתרון לבעיית העגונות בימינו

פרויקט מעקב לזכויות נשים יהודיות – ICJW. תל חי 13, ירושלים 92107.
טל': (02) 5619281, פקס: (02) 5619112, דוא"ל: sshenhav@zahav.net.il,
אתר: www.icjw.org

קול האשה – בן יהודה 38, ת.ד. 3715, ירושלים 91371. טל': (02) 6222455,
פקס: (02) 6256187, דוא"ל: kolishao@netvision.net.il,
אתר: www.kolhaisha.israel.net

קולך – פורום נשים דתיות, יהודה 31, ירושלים 93467. טל': (02) 6720321,
פקס: (02) 6730595, דוא"ל: kolech@kolech.org, אתר: www.kolech.org

שדולת הנשים בישראל – רח' הבונים 9, רמת גן 52462.
כתובת למשלוח דואר: ת.ד. 3348, רמת גן 52136, טל': (03) 6123990,
פקס: (03) 6123991, דוא"ל: office@iwn.org.il, אתר: www.iwn.org.il

שתי"ל – יד החרוצים 9, ת.ד. 53395, ירושלים 91533. טל': (02) 6723597,
פקס: (02) 6735149, דוא"ל: shatil@shatil.nif.org.il, אתר: www.shatil.org.il

נספח 2

הסכם קדם-נישואין לכבוד הדדי⁶³ (גרסת ילתא/כנסת הרבנים/התנועה המסורתית)⁶⁴

שנערך ב _____ ביום _____ לחודש _____ שנת _____

בין: _____ (שיקרא להלן: "האיש")

מספר תעודת זהות

שם האיש

לבין: _____ (שתקרא להלן: "האשה")

מספר תעודת זהות

שם האשה

הואיל והאיש והאשה (להלן: "בני הזוג") הסכימו ביניהם להינשא בחופה וקידושין כדת משה וישראל,

והואיל ובני הזוג מתכוונים לנהוג כבוד אחד כלפי משנהו וליישב חלוקי דעות ביניהם בהגינות ובדרכי נועם,

והואיל ובני הזוג הסכימו להשתית את חיי נישואיהם על יסודות של אהבה, אחווה, שלום, שוויון, כבוד, התחשבות, הגינות ואכפתיות הדדיים,

לפיכך, הוסכם בין בני הזוג כדלהלן:

מבוא

א. המבוא להסכם זה מהווה חלק בלתי נפרד ממנו.

"ההודעה"

ב. רצה אחד מבני הזוג לגור בנפרד מבן הזוג השני, יכול הוא למסור הודעה בכתב למשנהו ובה הוא מודיע כי הוא מבקש לממש את התחייבויות בן הזוג השני המופיעות בסעיף ה' או ו' שלהלן, לפי העניין (להלן: "ההודעה").

63 ההסכם מבוסס על "ההסכם לכבוד הדדי" שחובר בעיקר על ידי הרב אלישיב קנוהל, הרב דוד בן-זוון וטו"ר רחל לבמור. עו"ד ורדה בריף התאימה את ההסכם לצרכנו. ההסכם מיועד לשימוש אישי בלבד ולא למטרות מסחריות. אפשר למצוא את "ההסכם לכבוד הדדי" המקורי בעברית באתר www.ykd.co.il ובשפות אחרות באתר www.youngisraelrabbis.org.il. ראו גם לבמור, הסכמי.

64 התנועה המסורתית (קונסרבטיבית), היא זרם ביהדות המחויבת להלכה ודוגלת בהתפתחותה ההיסטורית בהתאם לצרכי הזמן. ילתא: ארגון הכולל סטודנטיות לרבנות ורבות קונסרבטיביות, הפועל בתוך כנסת הרבנים (ארגון רבני התנועה הקונסרבטיבית בישראל).

אין במשלוח ההודעה על ידי בן זוג אחד כדי למנוע משלוח הודעה גם על ידי בן הזוג השני.

מסירת ההודעה תבוצע במסירה אישית, או במשלוח ההודעה בדואר רשום עם אישור מסירה, או תחליף המצאה כדין על פי תקנות סדר הדין האזרחי התשמ"ד-1984 (להלן: "מסירה").

יום מסירת ההודעה כאמור יקרא להלן: "יום ההודעה".

שולח הודעה רשאי לבטלה בכתב ולחזור ולשלחה, לפי שיקול דעתו הבלעדי ובלבד שהמסירה תתבצע כמפורט לעיל. אין בביטול הודעה כדי לפגוע בתקפה של הודעה ששלח בן הזוג השני.

שיקום הנישואין

ג. 1. מקבל ההודעה רשאי לבקש לשקם את הנישואין בעזרת גורם מקצועי מוסכם (להלן: "המסייע לשיקום הנישואין"). בהעדר הסכמה בבחירת המסייע לשיקום הנישואין, ימונה המסייע לשיקום הנישואין ע"י האגודה הישראלית לטיפול במשפחה ובנישואין ולחינוך בחיי משפחה.

2. בני הזוג מתחייבים להופיע בפני המסייע לשיקום הנישואין שלוש פעמים (אלא אם כן המסייע אינו רואה טעם להשלים את מספר הפגישות). שכרו של המסייע לשיקום הנישואין עבור הפגישות הנ"ל, ישולם שווה בשווה ע"י שני בני הזוג.

"התקופה"

ד. שלח אחד מבני הזוג הודעה, וחלפו 180 יום מיום ההודעה (להלן: "התקופה"), ובני הזוג לא הגיעו להסכמה לשקם את הנישואין, זכאי השולח לנקוט כל פעולה למימוש התחייבויות בן הזוג השני המופיעות בסעיף ה' או ו' שלהלן, לפי העניין (להלן: "ההתחייבויות").

ציין המסייע לשיקום הנישואין בכתב (בסוף התקופה) כי לדעתו יש בכוחו של טיפול זוגי לעזור לבני הזוג לשקם את נישואיהן, תוארך התקופה ב-90 ימים נוספים (להלן: "התקופה הנוספת"), ויחול על התקופה הנוספת האמור בסעיף ג(2) שלעיל.

שולח ההודעה רשאי, בכתב, להאריך את התקופה. אין בהארכת התקופה על ידי בן זוג אחד כדי להאריך את התקופה הרלוונטית להודעה של בן הזוג השני.

מוסכם במפורש על בני הזוג כי:

1. משך מהלך שיקום הנישואין, האמור בסעיף ג', נכלל בתוך התקופה האמורה, ולא יאריכה אף אם לא התקיימו שלוש הפגישות בפני המסייע לשיקום הנישואין.

2. על אף האמור בס"ק (1) שלעיל, רשאי שולח הודעה לנקוט כל פעולה למימוש ההתחייבויות בתום התקופה והתקופה הנוספת (אם חלה) בכל מקרה, למעט מקרה בו מונה המסייע לשיקום הנישואין ושולח ההודעה לא הופיע בפניו לפי הזמנתו של המסייע לשיקום הנישואין.

התחייבויות בני הזוג

ה. התחייבויות האיש

1. האיש מתחייב מעכשיו לשלם לאשה דמי מזונות חודשיים בסכום הגבוה מבין הסכומים המפורטים להלן:

א. סך, בש"ח, השווה ל-\$1500 (אלף וחמש מאות דולר ארה"ב), לפי שער היציג כפי שיהיה ידוע בזמן ביצוע התשלום בפועל.

ב. סכום המהווה 50% (חמישים אחוז) מהכנסתו החודשית הממוצעת (נטו) בשנה שקדמה ליום ההודעה.

2. התחייבות זו של האיש אינה תלויה בהכנסותיה של האשה ממשכורת, שכר, רכוש, או מכל מקור אחר ואינה ניתנת לקיזוז כנגד חיובים כלשהם של האשה כלפיו.

3. על אף התחייבותו לשלם דמי מזונות חדשיים כאמור לעיל בסעיף קטן 1, האיש מוחל מעכשיו על כל זכות המוקנית לו על פי דין בהכנסות ובנכסים שיהיו לאשה, בתקופה בה האשה זכאית למימוש ההתחייבות, לרבות מעשה ידיה, מותר מעשה ידיה, מציאתה או פירות נכסיה.

4. התחייבויות אלו שרירות וקיימות במלואן על אף כל מעשה או מחדל של האשה.

5. על אף התחייבותו זו של האיש לדמי המזונות האמורים, האשה מסכימה להסתפק במזונות על פי הנהוג והמקובל על פי דין, מיום הנישואין ועד לתום התקופה והתקופה הנוספת (אם חלה).

6. על אף האמור בסעיף קטן 4, התחייבויות אלו אינן ניתנות למימוש כל עוד האשה תסרב לסיום הנישואין, כהגדרת "סיום הנישואין" בסעיף ז', או לא תופיע בבית הדין הרבני, היא או שלוחה, במועד שנקבע כנדרש, ללא סיבה מוצדקת לאי-ההופעה.

ו. התחייבויות האשה

1. האשה מתחייבת מעכשיו לשלם לאיש, החל מתום התקופה והתקופה הנוספת (אם חלה) דמי מזונות חודשיים בסכום הגבוה מבין הסכומים המפורטים להלן:

- א. סך, בש"ח, השווה ל-\$1,500 (אלף וחמש מאות דולר ארה"ב), לפי שערו היציג כפי שיהיה ידוע בזמן ביצוע התשלום בפועל.
- ב. סכום המהווה 50% (חמישים אחוז) מהכנסתה החודשית הממוצעת (נטו) בשנה שקדמה ליום ההודעה.
2. התחייבות זו של האשה אינה תלויה בהכנסותיו של האיש ממשכורת, שכר, רכוש או מכל מקור אחר ואינה ניתנת לקיזוז כנגד חיובים כלשהם של האיש כלפיה.
3. על אף התחייבותה לשלם דמי מזונות חודשיים כאמור לעיל בסעיף קטן 1, האשה מוחלת מעכשיו על כל זכות המוקנית לה על פי דין כלפי האיש או בהכנסות שיהיו לאיש בתקופה בה האיש זכאי למימוש ההתחייבות.
4. התחייבויות אלו שרירות וקיימות במלואן על אף כל מעשה או מחדל של האיש.
5. על אף האמור בסעיף קטן 4, התחייבויות אלו אינן ניתנות למימוש כל עוד האשה תסכים לסיום הנישואין, כהגדרת "סיום הנישואין" בסעיף ז', ותופיע בבית הדין הרבני, היא או שלוחה, במועד שנקבע כנדרש, אלא אם נבצר ממנה להופיע בבית הדין מסיבה מוצדקת לאי-ההופעה.

"סיום הנישואין"

- ז. לענין ההתחייבויות האמורות בסעיף ה' ובסעיף ו' דלעיל, "סיום הנישואין" משמעו: סיום הנישואין שבין בני הזוג כדת משה וישראל, ללא קשר וללא התניה בכל צורה או דרך שהיא בנושאים אחרים הנלווים או הקשורים לסיום הנישואין. בכלל זה: ענייני משמורת הילדים, מזונותיהם וחינוכם, ענייני ממון, סמכויות שיפוט, או נושאים נלווים אחרים כלשהם (להלן: "עניינים אחרים"). למען הסר כל ספק מובהר, כי אשה שמסכימה לסיום הנישואין כדת משה וישראל, אפילו אינה מסכימה לתנאים או לדרישות בעניינים האחרים, לא תיחשב כמי שמסרבת לסיום הנישואין.

שמירת זכויות

- ח. למעט האמור בהסכם זה במפורש, אין בהסכם זה כדי לפגוע בזכויות האיש ו/או האשה ו/או הילדים ו/או בכל סעד אחר העומד לרשות מי מבני הזוג ו/או בחלוקת הרכוש של בני הזוג, כמתחייב על פי הדין ו/או על פי הסכם שנחתם ביניהם ו/או על פי מנהג המדינה. כמו כן אין בנקיטת הליכים משפטיים כדי לגרוע מן האמור בהסכם זה.

כדי למנוע פגיעה בשלום הבית מסכימים בני הזוג, כי פעולה המקנה סמכות לגוף שיפוטי תיעשה בהסכמה בלבד. בני הזוג מסכימים כי כל סוגיה שניתנת להכרעה בפני בית המשפט לענייני משפחה תוכרע על ידי בית המשפט לענייני משפחה.

למען הסר ספק יובהר כי אין בכל האמור בהסכם זה כדי להטיל חיוב מזונות לאחר סיום הנישואין כדת משה וישראל.

יחסי ממון

ט. בני הזוג מקבלים עליהם כי יחולו עליהם הוראות חוק יחסי ממון בין בני זוג התשלי"ג-1973 ופרשנותו המוסמכת, לרבות הסדר איזון משאבים. כל אחד מבני הזוג מתחייב לשלם למשנהו כל ממון ומקנה לו כל זכות כמתחייב מהוראות חוק יחסי ממון בין בני זוג, תשלי"ג-1973 ופרשנותן המוסמכת כפי שיהיו במועד חלוקת הרכוש, לרבות הסדר איזון המשאבים.

י. על אף האמור בחוק הני"ל, מוסכם במפורש על בני הזוג כדלהלן:

1. חלוקת הרכוש תבצע בתום התקופה והתקופה הנוספת (אם חלה) כהגדרתן בסעיף ד' דלעיל.
2. הסכם זה אינו בא לפגוע בזכות האשה לעיקר כתובה כדין, אולם סכום עיקר הכתובה כלול בסכומים שהיא זכאית להם על פי האמור לעיל בסעיף ט'.
3. האשה מוחלת בזאת על התוספת לכתובתה. אם בכל זאת תקבל האשה בעתיד סכום כלשהו כתוספת כתובה, היא מתחייבת לשלם לבעל מיד את הסכום שקיבלה כתוספת כתובה.

תוקף ההסכם

יא. אם יש מחלוקת בין הפוסקים לגבי תקפות ההסכם או סעיף מסעיפיו לפי דין תורה, בני הזוג מקבלים על עצמם את השיטה הנותנת יתר תוקף לסעיפי ההסכם. כל אחד מבני הזוג מתחייב לשלם למשנהו כל סכום, ומקנה לו כל זכות בהתאם לשיטה הנותנת יתר תוקף לסעיפי ההסכם, כך שלא יוכל לטעון טענת "קים לי".

יב. בני הזוג מסכימים, כי במקרה שחלק כלשהו מההסכם יפסל, יושמט, יקבע שאינו תקף, לא יוכל להתבצע, או לא יוכל להיות מוצא אל הפועל, הרי דבר זה לא יפגע בתוקף שאר חלקי ההסכם, והם יעמדו בתוקפם המלא.

יג. הימנעות או שיהוי או עיכוב של מי מבני הזוג מלתבוע ו/או לפעול למימוש זכות המוקנית לו על פי הסכם זה אין בה משום ויתור או מחילה על כל זכות כאמור, אלא אם נעשה הויתור או המחילה בכתב.

יד. כל ההתחייבויות בהסכם זה חלות מעכשיו בשעבוד הגוף, ונעשו בבית דין חשוב, לא כאסמכתא ולא כטופסי שטרות, אלא ככל שטרי ממון הנהוגים בישראל, כהוגן וכתיקון רבותינו ז"ל. כל התנאים האמורים לעיל תקפים כתוקף תנאי בני ג' ובני ראובן. בני הזוג התנו זה עם זה שלא ישמיטו את החיובים הנובעים מהסכם זה בשביעית. תוקף הסכם זה כתוקף כל השטרות, כתקנת חז"ל, בביטול ובפסול כל המודעות ומודעי מודעות והעדים עליהם. על כל הני"ל קיבלו בני הזוג התחייבות

בקניין המועיל, על כל דבר לפי ענינו, ובשבועה. חתימת בני הזוג על הסכם זה היא הודאה בכל האמור.

טו. ברצון בני הזוג לתת תוקף להסכם זה הן לפי חוק יחסי ממון בין בני זוג, תשל"ג-1973 (להלן: "החוק") והן לפי כל דין. ידוע לבני הזוג כי הוראות החוק יחולו עליהם במקרה שלא נקבע אחרת בהסכם ממון שנחתם ביניהם ואושר או אומת בהתאם לחוק וברצונם שהוראות החוק יחולו עליהם בכפוף להוראות הסכם זה.

טז. סעיף שאינו מוסכם ימחק על ידי העברת קו עליו וחתימת שני בני הזוג בראשי תיבות על יד המחיקה. כל שינוי של הסכם זה ייעשה בכתב בלבד ובאישור גוף שיפוטי מוסמך.

יז. הכותרות בהסכם זה נעשו מטעמי נוחות בלבד, ואין לייחס להן משמעות בפרשנות ההסכם.

יח. כל הסכם או שטר שייעשה בין בני הזוג לאחר חתימת הסכם זה, ולא יכלול הפנייה מפורשת להסכם זה, יפורש על פי הכתוב בהסכם זה ויהיה כפוף לו.

יט. בני הזוג מודיעים ומצהירים ומודים כי קראו את ההסכם והבינו את כל הכתוב בו והם חותמים עליו מרצונם החופשי ללא כל אילוץ.

ועל זה באנו על החתום:

האשה

האיש

אישור/אימות ההסכם

לאחר שנוכחתי שבני הזוג החתומים על ההסכם המצורף, עשו את ההסכם בהסכמה חופשית ובהבנם את משמעותו ואת תוצאותיו הריני מאשר/מאמת את ההסכם כהסכם ממון.

היום:

חותמת: _____ חתימה: _____

הגורם המאשר/מאמת:

לפני הנישואין: נוטריון או בית המשפט לענייני משפחה

לאחר הנישואין: בית המשפט לענייני משפחה

PUBLICATIONS OF THE CENTER FOR WOMEN IN JEWISH LAW

David Golinkin, ed., *Jewish Law Watch: The Agunah Dilemma*, Nos. 1-7,
January 2000 - July 2003 (Hebrew and English)

David Golinkin, *The Status of Women in Jewish Law: Responsa*, Jerusalem,
2001 (Hebrew with English summaries)

David Golinkin, ed., *To Learn and To Teach: Study Booklets Regarding Women
in Jewish Law*, Nos. 1-4, April 2004 - February 2007 (Hebrew, English,
French, Spanish, Russian)

Monique Susskind Goldberg and Diana Villa, *Za'akat Dalot: Halakhic
Solutions for the Agunot of Our Time*, Jerusalem, 2006 (Hebrew with
English summaries)

For additional Schechter publications, please visit the Bookstore at:

www.schechter.edu

PUBLICATIONS OF THE INSTITUTE OF APPLIED HALAKHAH

BOOKS IN PREPARATION

Samuel Dresner and David Golinkin, *Kashrut: A Guide to its Observance and its Meaning for Our Time* (Hebrew)

Shmuel Glick, ed., *Kuntress Hateshuvot Hehadash: A Bibliography of the Responsa Literature from the Geonic Period until Today* (Hebrew)

David Golinkin, ed., *Responsa of the Va'ad Halakhah of the Rabbinical Assembly of Israel, Volume 7* (Hebrew)

Yossi Turner, ed., *Halakhot Olam: Responsa on Contemporary Halakhic Problems* by Rabbi Hayyim Hirschenson (Hebrew)

David Zohar, ed., *Malki Bakodesh, Volumes 1-2*, by Rabbi Hayyim Hirschenson, second edition (Hebrew)